

16+

Літ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 29 (5238) 21 ліпеня 2023 г.

ISSN 0024-4686

Кніга павінна
выклікаць
эмоцыі
стар. 4-5

Жыхары
Вадзянікавай
хаткі
стар. 7

Іпастасі
Хармсавага
натхнення
стар. 14

Горад валошкавага колеру

Фота БелТА.

Уладальніца гран-пры фестывалю Маіша Мнджэян (Арменія).

XXXII Міжнародны фестываль мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску» фінальнымі перазвонамі развітаўся са сваімі гасцямі і ўдзельнікамі да наступнага года. Сёлета форум стаў пляцоўкай для больш чым 200 мерапрыемстваў на 23 гарадскіх лакацыях. Мы сабралі самыя яркія падзеі фестывалю ў горадзе на Дзвіне.

У гэтым ліпені святочны тыдзень папоўніўся яшчэ 20 новымі мерапрыемствамі ў параўнанні з мінулым годам. Выставачная праграма форуму мастацтваў таксама сёлета стала рэкорднай — гэта 12 выставачных праектаў, на тэатральнай сцэне было прадстаўлена 7 праектаў. На фестываль акрэдытавалася рэкордная пасля пандэміі колькасць чалавек — 5806.

Усе творчыя і адукацыйныя праекты ў межах «Славянскага базару» таксама прайшлі з поспехам і моцнай зваротнай сувяззю. «Фэст вулічнага мастацтва «На сямі вятрах» наведаль больш за 100 тысяч чалавек. Гэтыя лічбы сведчаць аб тым, што фестываль чакаюць, горад жыве і не спіць. Музіць, многія кажуць, што фэст ужо не той. Сапраўды, ён не той — ён іншы, дзесьці больш сучасны, але не губляе сваю душу. Самае галоўнае, што сёлета ён аб'яднаў на віцебскай зямлі прадстаўнікоў 35 краін», — падкрэсліў дырэктар Міжнароднага фестывалю мастацтваў Глеб Лапіцкі.

Працяг на стар. 13 ►

«ЛіМ»-акцэнт

Афіцыйна. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка падпісаў Кодэкс аб архітэктурнай, горадабудаўнічай і будаўнічай дзейнасці. Дакументам аб’яднаны і сістэматызаваны нарматыўныя прадпісанні, змешчаныя ў розных актах заканадаўства. Кодэксам прадастаўлена права абласным, Мінскаму гарадскому выканкамам на прыняцце рашэнняў па размяшчэнні на тэрыторыі адпаведнай вобласці, горада Мінска аб’ектаў з адступленнем ад зацверджанай горадабудаўнічай дакументацыі пры ўмове выканання ўстаноўленых заканадаўствам патрабаванняў і абмежаванняў. Спрошчаны працэс будаўніцтва для розных катэгорый аб’ектаў. Рэгламентаваны пытанні прыпынення будаўніцтва аб’ектаў і прыняцця рашэнняў аб іх кансервацыі. Замацавана магчымасць добраахвотнага страхавання пры ажыццяўленні архітэктурнай і будаўнічай дзейнасці. Дакументам прадугледжваецца фарміраванне адзінага інфармацыйнага асяроддзя ў будаўнічай галіне, у тым ліку вядзенне горадабудаўнічага кадастру ў электроннай форме.

• У Беларусі пашыраны пералік падстаў для перарэгістрацыі выдаўцоў і вытворцаў друкаванай прадукцыі. Дакумент «Аб змяненні Закона Рэспублікі Беларусь “Аб выдавецкай справе ў Рэспубліцы Беларусь”» накіраваны на ўдасканаленне механізмаў абароны нацыянальных інтарэсаў у сферы выдавецкай дзейнасці. Ім прадугледжваецца пашырэнне пераліку падстаў для перарэгістрацыі выдаўцоў і вытворцаў друкаванай прадукцыі, а таксама для прыпынення дзеяння пасведчання аб дзяржаўнай рэгістрацыі ў якасці выдаўца. Акрамя таго, Міністэрства інфармацыі надзяляецца паўнамоцтвамі на прыняцце рашэнняў аб прыпыненні дзеяння пасведчанняў аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўцоў і скасаванне паўнамоцтваў суда на прыняцце такіх рашэнняў.

Тэатр. Брэсцкі тэатр лялек атрымаў грант Прэзідэнта на стварэнне спектакля аб Ефрасінні Полацкай, інфармуе БелТА. Пастаноўкай займаецца галоўны рэжысёр тэатра Дзяніс Казачук. Як расказала дырэктар тэатра Тамара Паўлюковіч, напярэдадні адкрыцця 61-га сезона, якое адбудзецца 2 верасня, зборэцка мастацкі савет, дзе рэжысёр прадставіць канцэпцыю будучай пастаноўкі пра беларускую святую. Дарэчы, заслужаны калектыву парадуе глядачоў трыма прэм’ерамі. У лістападзе рэжысёр Аліса Ярмук-Залеўская разам з мастаком-пастаноўшчыкам Вольгай Мельнік-Малахавай з Мінска прадставяць спектакль для дзяцей «Шэрая Шыйка» паводле вядомай казкі Дзмітрыя Мамяна-Сібірака. А з 1 снежня рэжысёр Дзмітрый Нуянзін пачынае работу над пастаноўкай навагодняй казкі «12 месяцаў».

• Прэм’ера спектакля «Майстар і Маргарыта» паводле аднайменнага рамана Міхаіла Булгакава адбылася ў Беларускім дзяржаўным акадэмічным тэатры юнага глядача. «Майстар і Маргарыта» — сумесная пастаноўка тэатра і праекта «ТрыТфармат». Аўтарам інсцэніроўкі і рэжысёрам-пастаноўшчыкам спектакля з’яўляецца Таццяна Самбук (Масква), а кампазітарам — Дар’я Гарбузняк (Масква). «Фантастычная казка для дарослых» (мае ўзроставае абмежаванне 16+) расказвае гісторыю жанчыны, якая вырашае прадаць душу д’яблу, каб даведацца, ці жывы яе каханы. Яе заповітная мара ажыццяўляецца, але за гэта даводзіцца плаціць высокую цану.

Юбілей. Урачыстасці да 100-годдзя выхаду паэмы Якуба Коласа «Новая зямля» пройдуць у Мінску і Мінскай вобласці 23 і 24 ліпеня. 23 ліпеня ў Доме-музеі паэта адбудзецца прэзентацыя факсімільнага выдання паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». На Стаўбоўшчыне ў гэты дзень пройдзе Рэспубліканскае свята паэзіі, песні і народных рамёстваў «3 народнага скарбу душы самабытнай». 24 ліпеня ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа будзе арганізавана дыялогавая пляцоўка па праектах у межах заключаных дамоў аб супрацоўніцтве музея з беларускімі і расійскімі калегамі.

Рэгіён. XI «Вішнёвы фестываль» праходзіць у горадзе Глыбокае. У праграме — традыцыйныя і новыя мерапрыемствы: гашэнне паштовай маркі ў гонар «Вішнёвага фестывалю» спецыяльным паштовым штэмпелем, анлайн майстар-клас ад народнага майстра Беларусі Святланы Скавыркі, урачыстае адкрыццё фестывалю, канцэрт «Віват, Вішня!» з удзелам калектываў «Cherry Town» (Глыбокае) і «8-ой регион» (Бягомль), гала-канцэрт, удзел у якім прымуць творчыя калектывы Беларусі, Дагестана, Кітая, Карэі, Малдовы і Расіі. Завершыцца свята сольнікам артысты Улады, салютам і дыскатэкай на Цэнтральнай плошчы горада. Падчас фестывалю будуць працаваць адмысловы падвор’і, выстаўка-кірамаш народных майстроў, дзіцячыя атракцыёны.

Агляд афіцыйных падзей ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

«Зубраня» сустракала пісьменнікаў

18 ліпеня ў межах рэспубліканскай акцыі «Лета з добрай кнігай» прадстаўнічая дэлегацыя Мінскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі наведвала Нацыянальны дзіцячы адукацыйна-аздараўленчы цэнтр «Зубраня».

Гасцей сустрэлі ўрачыстым і падзіцячаму шчырым тэатральна-музычным прывітаннем. У сваю чаргу пісьменнікі на чале са старшынёй аддзялення Леанідам Крываносам перадалі бібліятэцы цэнтра падборку кніг, выдадзеных апошнім часам. Потым гасцей чакалі цёплыя сустрэчы са школьнікамі. Дзіцячую пісьменніцу і паэтэсу Ірыну Карнаухаву з задавальненнем слухалі маленькія чытачы. Казачніца Кацярына Хадасевіч-Лісавая і дзіцячы пісьменнік Віктар Кажура прэзентавалі свае новыя кнігі, адказвалі на шматлікія пытанні вучняў малодшых класаў. Паэт і бард Уладзімір Цанунін уразіў сваімі песнямі

старшакласнікаў. Дзецям такога ж узросту расказваў пра сваю творчасць і Леанід Крыванос. Публіцыст Павел Жукаў падчас мерапрыемства збіраў матэрыял пра дзейнасць цэнтра для чарговага нарыса.

Трэба адзначыць, што такія пісьменніцкія дэсанты на беразе Нарачы становяцца традыцыйнымі для літаратараў Міншчыны і «зубранятаў».

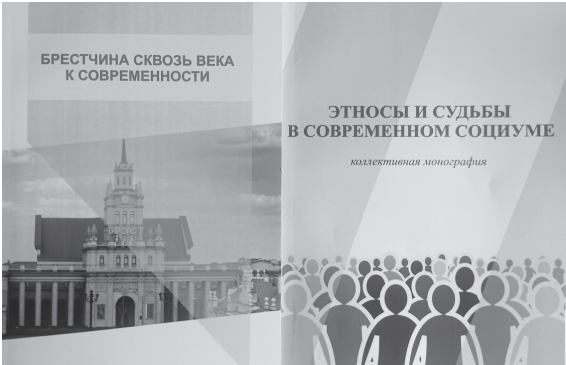
Рагнед МАЛАХОЎСКІ, фота аўтара

ініцыятывы

Прастора для дыялогу

Па выніках міжнародных канферэнцый, арганізаваных навукова-даследчай лабараторыяй па сацыякультурных праблемах памежжа і кафедрай беларускай і рускай моў Брэсцкага дзяржаўнага тэхнічнага ўніверсітэта, пабачылі свет дзве калектывныя манаграфіі — «Этнасы і лёсы ў сучасным соцыуме» і «Брэстчына скрозь стагоддзі да сучаснасці».

Аўтары першай манаграфіі з Беларусі, Расіі, Ірана, Румыніі шматаспектна даследавалі жыццё і творчасць пісьменнікаў у сучасным соцыуме, паспрабавалі паказаць, як прадстаўлены ў творчасці беларускіх, рускіх і замежных мастакоў слова розныя этнасы і лёсы, іх характары і культура, мова і жыццёвая мудрасць, як успрымаюцца творы славянскіх аўтараў іншамоўным чытачом, а таксама адзначылі шляхі рашэння міжнацыянальных зносін у сучасным грамадстве.

Кандыдат філалагічных навук, загадчык кафедры беларускай і рускай моў Ніна Борсук падрабязна даследавала творчасць паэта з Камянца Настасі Нарэйкі. У артыкуле «“Той, хто нічога не даў, нічога не мае”:

партрэт лірычнай гераіні Настасі Нарэйкі» аўтар асэнсоўвае вобразную палітру, жанравую разнастайнасць зборніка «Магдэбургскае права маёй душы».

Старшыня Брэсцкага абласнога аддзялення СПБ Таццяна Дземідовіч у сваім артыкуле «Псіхалагічны аспект успрымання пандэміі ў творчасці паэтаў Брэстчыны» прадставіла інтэрпрэтацыю і фрагменты аналізу вершаў паэтаў гэтага краю, звязаных з асэнсаваннем пандэміі ў соцыуме.

А доктар педагагічных навук, прафесар кафедры беларускай і рускай моў БрДТУ Марыя Жыгалава ў артыкуле «Філасофія жыцця і яе адлюстраванне ў творчасці Таццяны Дземідовіч» прааналізавала творы са зборніка апавяданняў «Саламяны дом», якія адлюстроўваюць філасофію жыцця, маральна-духоўныя каштоўнасці, што нясе чалавек з дзяцінства праз усё жыццё.

У манаграфіі «Брэстчына скрозь стагоддзі да сучаснасці» Таццяна Дземідовіч расказвае пра шляхі развіцця літаратуры Брэстчыны і дзейнасць Брэсцкага абласнога аддзялення СПБ. У выданне ўключаны артыкулы пераможцаў конкурсу «Берасцейскія пісьменнікі — летапісцы роднага краю» Расціслава Бензерука і Надзеі Парчук. Расціслаў Бензарук прысвяціў свой артыкул Уладзіміру Кітаеўскаму — па сутнасці, першаму паэту жабінкаўскага краю. Па творах першапраходца, якія дайшлі да сучасніка, можна вывучаць жыццё ў гэтым краі ў 20—30-я гады мінулага стагоддзя. У артыкуле Надзеі Парчук «Пакораны прыгажосцю Палесся: паэт-пісьменнік Веніямін Бычкоўскі» выкладзены звесткі пра вядомага ў Беларусі і далёка за яе межамі творцу, які ўздымае даволі сур’ёзныя і складаныя праблемы сучаснага жыцця, праблемы паводзін чалавека ў грамадстве.

Аўтары манаграфіі разгледзелі актуальныя пытанні гісторыі і філасофіі ўзаемаадносін, вялікую ўвагу надалі краязнаўству, паказалі культурнае багацце Брэстчыны.

Таццяна АНАТОЛЬЕВА

Кніжны падарунак ад кітайскага пасольства

Пасольства Кітайскай Народнай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь сумесна з Выдавецкім домам «Звязда» рэалізуюць сумесны дабрачынны праект «Кнігі пра Кітай — моладзі Беларусі». Розным універсітэтам, гімназіям і школам краіны будуць перададзены болей за 30 бібліятэчак выданняў, якія расказваюць пра Кітай, прысвечаны гісторыі і літаратуры гэтай краіны. У кожнай з бібліятэчак — дзясяткі экзэмпляраў 12 назваў кніг.

— Мы не першы год выдаём розныя творы літаратурна-мастацкага, публіцыстычнага характару, — каментуе ініцыятыву намеснік дырэктара Выдавецкага дома «Звязда» Уладзімір Мосін. — Даследчык Віктар Гермянчук напісаў для нашага выдавецтва дзве кнігі па гісторыі кіравання — «Кітай. Крылы дракона»

і «Чыноўнікі ў старым і новым Кітаі». Выйшаў у «Звяздзе» і зборнік цікавых журналісцкіх адкрыццяў — «Як разгадаць Кітай». Дарэчы, кніга багата ілюстраваная. Спадзяёмся, што ў праграме вывучэння культуры, літаратуры Кітая ў нашых ВНУ спатрэбіцца і кніга «Беларусь — Кітай: літаратурнае пабрацімства».

Выдавецкі дом «Звязда» ўжо некалькі гадоў працуе над праектам «Светлыя знакі: паэты Кітая», у якім пабачылі свет больш за дзесяць зборнікаў вершаў класікаў кітайскай паэзіі, сучасных мастакоў слова ў перакладзе на беларускую мову. І кнігі з серыі «Светлыя знакі...» — «Адзінота горных вышынь», «Водар стоенага лесу», «Флейты сумных гукі», «Лілеі тварык чароўны» — таксама знойдуць свайго чытача.

Першыя бібліятэчкі «Кнігі пра Кітай — моладзі Беларусі» будуць уручаны вядучым універсітэтам краіны ўжо ў ліпені-жніўні.

Сяргей ШЫЧКО

памяць

Ён думаў маштабна

Нядаўна Рускі дом у Мінску прымаў гасцей на вечары памяці кінааператара і рэжысёра Юрыя Марухіна. «Неабходна нагадваць грамадству аб мэтрах. А Юрый Марухін — асоба ў кінематографе. Таму мы вырашылі пачаць цыкл сустрэч менавіта з гэтага майстра», — падзяліўся Андрэй Лапацкі, генеральны дырэктар Міжнароднага фонду сацыяльнай і эканамічнай падтрымкі дзеячаў культуры і мастацтваў Народнага артыста Уладзіміра Гасцюхіна.

Заслужаны дзеяч мастацтваў Рэспублікі Беларусь, лаўрэат міжнародных і ўсесаюзных кінафестываляў Юрый Марухін пачынаў з аператарскага аддзялення ВГИКа, у майстэрні Леаніда Касматава. Хоць пазней прызнаваўся, што многім абавязаны Анатолю Галаўню, які паказаў, што ёсць экспрэсія ў кадры, і навучыў мове вобразаў.

З 1960 года будучы кінамайстар працаваў аператарам-пастаноўшчыкам на кінастудыі «Беларусь-фільм» з плеядай «шасцідзясятнікаў»,

прадстаўляючы «паэтычны», сімволіка-метафарычны кірунак.

— У Юрыя Марухіна быў асаблівы пасіянарны почырк, — адзначыла Антаніна Карпілава, кандыдат мастацтвазнаўства, дацэнт, загадчык аддзела экранных мастацтваў Цэнтра даследавання беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН. — Ён думаў маштабна, не разменьваючыся. Незвычайныя ракурсы, выключныя ўнутрыкадравыя і мантажныя рашэнні, бясконцы пошук пранізваюць яго карціны. Я ўспамінаю адну з першых — «Апошні хлеб», прысвечаную асваенню цалінных зямель. Яна знята разам з аператарам Анатолем Забалоцкім. Адзін з самых яскравых вобразаў гэтага чорна-белага фільма — сонца, якое скача і імчыцца за героямі.

Акрамя таго, аператар адрозніваўся тым, што не раз рызыкаваў жыццём дзеля арыгінальнага кадра. Аднойчы ён нават здымаў Мінск з вышыні птушынага палёту прывязаны да верталёта.

— Разважаючы пра смеласць Юрыя Марухіна, нельга не згадаць сцэну затаплення мінскага гета

з фільма «Усходні калідор». Ён зняў яе, праехаўшы па трасе над пабудовамі, людзьмі і вадой, якая прыбывала, — дадала Антаніна Карпілава.

Выбітны кінамайстар працаваў на студыі «Беларусьфільм» каля сарака гадоў і за гэты час зняў больш чым 30 мастацкіх і дакументальных карцін, якія занялі годнае месца ў гісторыі нацыянальнага кінематографа і культуры Беларусі. Яго жыццю і творчасці прысвечаны дакументальныя відэафільмы «Наш Юра», «Ён недзе тут...». А на ММКФ «Лістапад» з 2002 года рэгулярна ўручаецца прыз імя Ю. А. Марухіна за найлепшую аператарскую работу.

Арганізатарамі вечара памяці сталі Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы НАН Беларусі і Міжнародны фонд сацыяльнай і эканамічнай падтрымкі дзеячаў культуры і мастацтваў Народнага артыста Уладзіміра Гасцюхіна. Дапамогу ў правядзенні мерапрыемства аказалі Беларускі дзяржаўны архіў кінафотафонадакументаў і прадстаўніцтва Рассупрацоўніцтва ў Рэспубліцы Беларусь.

Паліна НІКАЛАЎЦІ

імпрэзы

Мара Коласа

Калісьці Якуб Колас вуснамі аднаго са сваіх герояў, Андрэя Лабановіча, выказаў заповітную мару: вось бы ўзяць фотаапарат і адправіцца па вёсачках, пашукаць чараўнікоў, знахараў, траўніц і фатаграфавач іх... Сяргей Лескець, этнограф, фатограф, краязнаўца, гадамі вандраваў па Беларусі ў пошуках носьбітаў самай закрытай і абароненай традыцыі — лекаваць словам. Даследчыку пашчасціла сустрэць многіх цікавых людзей — прадстаўнікоў вясковай магіі, некаторыя нават сталі яго шчырымі сябрамі. Ён быў сведкам таго, як дзейнічае Слова — дапамагае людзям пазбавіцца немачы і хваробы, вяртае здароўе жывёле, проста на вачах разганяе хмары з грывотамі. Аўтару пашчасціла зафіксаваць біяграфіі многіх вясковых лекараў, нават нешта зняць на камеру.

Вынікам шматгадовага праекта стала галерэя партрэтаў незвычайных людзей, якія могуць замовіць сполах, суняць «крыксы», вярнуць «заблукалага» сужэнца і многа чаго яшчэ, што з пункту гледжання большасці падаецца містычным. Невыпадкова інтэрактыўная лекцыя «Падарожжа ў свет вясковай магіі» адбылася менавіта ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа — занатоўваючы расповеды вясковых лекараў, даследчык тым самым здзяйсняў мару слыннага беларускага класіка. Падчас сустрэчы ён распавёў пра найбольш цікавыя і адметныя моманты сваіх падарожжаў.

Аліса БРАТКА

анонсы

Юбілею легендарнай паэмы прысвячаецца

23—24 ліпеня ў Мінску і Мінскай вобласці пройдуць урачыстасці, прымеркаваныя да 100-годдзя выхаду ў свет паэмы народнага песняра Беларусі Якуба Коласа «Новая зямля».

23 ліпеня а 10-й гадзіне ў Доме-музеі паэта адбудзецца прэзентацыя факсімільнага выдання паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». За 100-гадовы адрэзак часу гэта дваццатае перавыданне знакамітага твора.

А на малой радзіме песняра, у Стаўбцоўскай старонцы, у гэты ж дзень пройдзе Рэспубліканскае свята паэзіі, песні і народных рамёстваў «3 народнага скарбу душы самабытнай». Госці, удзельнікі свята спяша збяруцца ў Стаўбцах ля помніка Якубу Коласу. Ускладанне кветак адбудзецца а 14-й гадзіне. Затым пройдзе экскурсія па сядзібе Акінчыцы філіяла «Мікалаеўшчына». А 15-й гадзіне — урачыстае адкрыццё свята «3 народнага скарбу душы самабытнай» на сядзібе Альбучы.

24 ліпеня а 10-й гадзіне ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа будзе працаваць дыялогавая пляцоўка па праектах у межах заключаных дамоў аб супрацоўніцтве музея з беларускімі і расійскімі калегамі.

Актывны ўдзел на ўсіх этапах свята прымае дэлегацыя Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Раман СЭРВАЧ

сувязі

Сяброўскі візіт

15 ліпеня ў межах акцыі «Сяброўства без межаў: Беларусь — Італія» ў Мінску на летняй пляцоўцы каля канцэртнай залы «Верхні горад» выступіў Рыкарда Фарэзі. Гэта стала магчымым дзякуючы партнёрству Беларускай акадэміі музыкі з італьянскімі артыстамі. У канцэрце ўзяў удзел таксама вядомы італьянскі кампазітар і дырыжор Паола Карломе.

Дэпутат Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Ігар Завалей, звяртаючыся да гледачоў, адзначыў:

— Дэвіз нашага канцэрта — «Сяброўства без межаў». Дзякуючы такім візітам і мерапрыемствам мы спадзяёмся захаваць сувязі, якія складваліся дзесяцігоддзямі.

Рыкарда Фарэзі пазнаёміў слухачоў з найлепшымі ўзорамі сучаснай італьянскай эстрады. Спявак выканаў некалькі дзясяткаў сусветных і італьянскіх хітоў («Mama Maria», «Felicità» і іншыя), а таксама песню з рэпертуару «Песняроў» — «Белавежская пушча». Беларускія слухачы высока ацанілі яго спеўнае майстэрства, душэўную шчырасць і камунікатыўныя таленты.

Эла ДЗВІНСКАЯ, фота аўтара

пасляслоўе

Песні адзінства

«Хор Турэцкага» пяты год як прыязджае ў Брэст са сваёй музычнай праграмай «Unity Songs», якая пачалася ў 2015 годзе на Паклоннай гары ў Маскве. Разам з калектывам «SOPRANO» гурт выступіў 22 чэрвеня, у Дзень усенароднай памяці ахвяр Вялікай Айчыннай вайны і генацыду беларускага народа.

У гэтым годзе на канцэрце калектыв прадставіў увазе слухачоў сваё мастацкае прачытанне даўно вядомых ваенных песень. Жаночы калектыв «SOPRANO» апрача іншых тэматычных кампазіцый выканаў новую песню «Погляди, какая красота». Таксама прагучалі ўсім вядомыя «Беловежская пушча» і «А я лягу-прылягу». Пасля Міхаіл Турэцкі запрасіў на сцэну каля 50 дзяцей, і сумесна з удзельнікамі арт-гурта яны выканалі «Солнечный круг» і «Катюшу». Напрыканцы канцэрта музыканты атрымалі падарунак ад старшыні Брэсцкага гарадскога выканаўчага камітэта Сяргея Лабадзінскага.

Святлана СЁМІНА

«ЛіМ»-люстэрка

Ідуць перамовы аб гастролях Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага заслужанага харэаграфічнага ансамбля «Харошкі» ў Кітайскай Народнай Рэспубліцы, перадае агенцтва «Мінск-Навіны». «У пачатку чэрвеня “Харошкі” выступілі ў Парыжы, — расказвае дырэктар ансамбля Руслан Абдул. — Для нас быў вялікі гонар прэзентаваць не толькі беларускую, але і агульнаславянскую культуру. Для французав нашы выступленні былі ў навінку: мы доўгі час не гастраліавалі ў Еўропе. А зараз, пасля зняцця кавідных абмежаванняў, такая магчымасць з’явілася». Руслан Абдул падкрэсліў, што «Харошкі» імкнуцца аднавіць былое супрацоўніцтва не толькі з Заходняй Еўропай. «Для нас цікавыя Куба, Паўднёвая Амерыка, Індыя. Хацелася б і там паказаць сваё мастацтва», — падсумаваў дырэктар ансамбля.

Беларускі фільм «Пустая царква» рэжысёра Макса Максімава атрымаў Гран-пры IV Міжнароднага кінафестывалю «Заходняя брама». Як гаворыцца на сайце «СБ. Беларусь сегодня», конкурс поўнаметражных фільмаў прапанаваў сем нацыянальных кінематографій: Беларусь, Балгарыю, Казахстан, Кыргызстан, Сербію, Таджыкістан, Расію. Фільмы ацэньвала прафесійнае журы на чале з рэжысёрам Андрэем Краўчуком. Аднак уладальніка Гран-пры выбралі гледачы шляхам галасавання па бюлетэнях. Фільм «Пустая царква» — дэбют Макса Максімава, музыканта, прадзюсара, у ігравым поўнаметражным кіно.

Віцебскі абласны краязнаўчы музей і маскоўскі Дзяржаўны музей Л. М. Талстога прапрацоўваюць новы выставачны праект. Аб гэтым БелТА паведаміла навуковы супрацоўнік маскоўскага музея Лізавета Аляксеева. «У наступным годзе будуць адзначацца юбілеі і Рэпіна, і Таццяны Львоўны, старэйшай дачкі Талстога. Папярэдне была дамоўленасць з Віцебскім абласным краязнаўчым музеем шырэй і больш падрабязна разгледзець іх узаемаадносіны. У нас ёсць экспанаты, якія раскажучь аб гэтым, а таксама пра Таццяну Львоўну як вучаніцу Рэпіна. Думалі яшчэ гэтай тэме прысвяціць выстаўку», — распавяла Лізавета Аляксеева. Калі новы выставачны праект рэалізуюць, яго прадставяць у Віцебску ў 2024 годзе.

Філатэлістычную выстаўку, прысвечаную рускаму жывапісу, прэзентавалі ў Генеральным консульстве Расіі ў Брэсце. Асновай экспазіцыі паслужыла калекцыя ветэрана айчыннай філатэліі, члена Брэсцкага аддзялення Беларускага саюза філатэлістаў Навума Эстрына. У мінулым інжынер-будаўнік, ён прысвяціў свайму хобі больш за 70 гадоў. Яго калекцыя «Жывапісныя эцюды вялікай Расіі» прадстаўляе шырокі спектр марак, канвертаў, паштовых гашэнняў і ахоплівае рускі жывапіс з XV па XX стагоддзе. «Гэты год багаты на памятныя даты, звязаныя з вялікімі рускімі жывапісцамі. У студзені аматары выяўленчага мастацтва святкавалі 175-годдзе з дня нараджэння Васіля Іванавіча Сурыкава, у маі — 175-годдзе Віктара Міхайлавіча Васняцова. Філатэлістычная выстаўка — даніна памяці гэтых вялікіх рускіх мастакоў», — адзначыў генеральны консул Алэг Мурашаў. Праект арганізаваны пры садзейнічанні Брэсцкага аддзялення Беларускага саюза філатэлістаў і АТ «Марка» (Масква).

Расійска-беларускі дзіцяча-юнацкі мастацкі фільм «Гарадская казка» плануюць зняць на тэрыторыі Пскоўскай вобласці ў 2024 годзе, перадае «ИТАР-ТАСС». Дэталі рэалізацыі праектаў губернатар Пскоўскай вобласці Міхаіл Вядзернікаў абмеркаваў з прадзюсарам Вадзімам Быркіным у Маскве на пляцоўцы афіцыйнага прадстаўніцтва рэгіёну пры ўрадзе Расіі. Падчас вытворчасці кінакарціны плануецца выкарыстоўваць станоўчы вопыт рэалізацыі сумеснага праекта — фільма «Плакчы нельга».

Банк Расіі выпусціў у абарачэнне памятную манету ў гонар Віктара Цоя. Сярэбраная манета наміналам тры рублі мае форму круга дыяметрам 39 міліметраў. Як піша РІА «Новости», тыраж манеты склаў пяць тысяч штук. На адным баку паказаны намінал і нанесены надпісы «Расійская Федэрацыя», «Банк Расіі» і «2023». На адваротным баку — рэльефны партрэт Віктара Цоя з мікрафонам на фоне выявы гітары з сімвалічнымі языкамі полымя.

Дырэкцыя Венецыянскага агляду анансавала Дімёны членаў журы юбілейнага 80-га кінафестывалю, які будзе праходзіць з 30 жніўня да 9 верасня. Да старшыні журы Дэм’яна Шазела («Ла-Ла Лэнд») далучацца рэжысёры Марцін МакДона («Баншы Інішэрына»), Джэйн Кэмпіён («Піяніна»), Міа Хансен-Лёў («Востраў Бергмана»), Лора Пойтрас («Уся прыгажосць і кровапраліцце»), Санцьяга Мітрэ («Аргенціна, 1985»), Габрыэле Майнцэ («Адчайныя мсціўцы»), палесцінскі акцёр Салех Бакры («Мая Зоі») і тайваньская актрыса Шу Цы («Перавозчык»).

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

На кніжных

Свято, перамяшанае з фарбамі

У пачатку чэрвеня ў Маскве ў рамках кніжнага фестывалю «Красная площадь» адбылося пасяджэнне журы XX Міжнароднага конкурсу «Мастацтва кнігі» краін — удзельніц СНД. Сярод 68 выданняў з 6 краін экспертамі былі выбраны найлепшыя. Абвешчэнне лаўрэатаў адбудзецца ў верасні — на Маскоўскім міжнародным кніжным кірмашы. У чаканні развязкі мы пагутарылі з вядучымі айчыннымі спецыялістамі ў галіне кнігавыдання: свае месцы за круглым сталом занялі Уладзімір Андрыевіч, начальнік упраўлення выдавецкай і паліграфічнай дзейнасці Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, член журы Міжнароднага конкурсу «Мастацтва кнігі» краін — удзельніц СНД; Міхаіл Баразна, рэктар Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў, старшыня журы нацыянальнага конкурсу «Мастацтва кнігі»; Віктар Шніп, намеснік дырэктара выдавецтва «Мастацкая літаратура», галоўны рэдактар часопіса «Полымя»; Валерый Славук, мастак-графік, выкладчык Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. На парадку дня — пытанні аб канкурэнтных перавагах айчыннага кнігадруку, асаблівасцях афармлення літаратуры нон-фікшн і дыялогу праз кнігу. Прапануем вашай увазе вынікі дыскусіі.

— Беларусь на працягу 20 гадоў упэўнена лідзіруе па колькасці ўзнагарод і дыпламаў на Міжнародным конкурсе «Мастацтва кнігі» краін — удзельніц СНД. На вашу думку, у чым сакрэт такой запатрабаванасці беларускай кнігі на міжнароднай арэне?

Уладзімір АНДРЬЕВІЧ: Шукаць адказ на гэтае пытанне варта ў гісторыі. Беларуская кніга заўсёды прыкметна вылучалася на агульным фоне — яшчэ з часоў Францыска Скарыны. І айчынныя кнігавыдаўцы працягваюць традыцыі, закладзеныя першадрукаром, зразумела, улічваючы вопыт і дасягненні апошніх дзесяцігоддзяў. У наш кліпавы час, калі інфармацыя ўспрымаецца пераважна мазаічна, каб прыцягнуць увагу чытача, важна ўмець зрабіць змястоўную, грамадска карысную кнігу і з густам аздобіць яе. Усе намаганні беларускіх кнігавыдаўцоў сёння сканцэнтраваны на гэтым, таму поспех заканамерны.

Міхаіл БАРАЗНА: Адказ знаходзіцца на паверхні з'яў культурнага жыцця. Высокая культура кнігі Беларусі адлюстроўвае прагу грамадства да асветы. Цікавая і прыгожая кніга — вынік супольнай працы аўтараў тэкстаў, экспертаў, выдаўцоў, менеджараў, дызайнераў, мастакоў, фатографістаў і інш. Дыхтоўнасць творчага выніку і забяспечвае поспех беларускай кнігі на працягу доўгага часу сярод дасведчаных спецыялістаў.

Віктар ШНІП: Сакрэт, на маю думку, просты — у нас ілюстрацыі нярэдка робяцца мастакамі гэтак жа, як і ў ранейшыя часы. Мастакі малююць фарбамі на паперы, а не праз камп'ютарныя праграмы. І калі мастак малюе на паперы, усё, што ў яго атрымліваецца, — жывое, сапраўднае, з беларускай душой. У камп'ютарных малюнках, хоць яны часта вельмі яркія, няма сапраўднай душы, няма таго жывога беларускага святла, якое падчас малявання мастак перамяшвае з фарбамі. Вось гэтае жывое святло прыцягвае да сябе

сэрцы чытачоў і прымушае высока ацэньваць нашы кнігі.

Валерый СЛАВУК: Думаю, сакрэт не ў апошняму чаргу ў тым, што прадукцыі выпускаецца шмат. Напрыклад, апошнім часам свет пабачыла шмат цікавых, дыхтоўных альбомаў і кніг. Хіба што добрай мастацкай літаратуры заўважна паменшала. Памятаю, быў час — і «Мастацкая літаратура», і «Юнацтва», і іншыя выдавецтвы мэтанакіравана працавалі на гэтай ніве, дый пісьменнікі былі больш уцягнуты ў працэс ілюстравання сваіх твораў. Цяпер жа ў выдавецтвах нярэдка могуць і на камп'ютары выбіраць дызайн кнігі. Да таго ж, па маіх адчуваннях, сёння мала заказаў для маладых мастакоў.

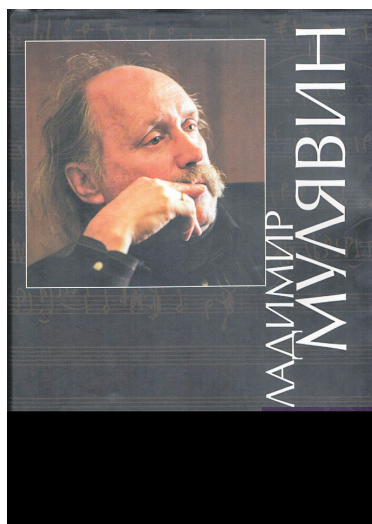
— Айчынная школа кніжнай графікі і паліграфіі — сапраўдны феномен. Як вы лічыце, дзякуючы чаму ў нашай краіне ўдалося захаваць высокі ўзровень культуры кнігавыдання?

Віктар ШНІП: У нас захаваўся добрая традыцыя, калі старэйшыя мастакі-ілюстратары перадаюць вопыт маладым, не баючыся, што тыя зробіць лепш, чым настаўнікі. І самае галоўнае — у нас усё робіцца з любоўю да тых твораў, якія ілюструюцца. У выдавецтвах жа захаваліся высокія патрабаванні да мастакоў.

Міхаіл БАРАЗНА: Нацыянальная школа выяўленчага мастацтва — адметная з'ява мастацкай культуры. Яна фарміруе сучасны візуальны вобраз краіны праз станковыя і манументальныя творы мастакоў, шырокія магчымасці дызайну, мастацкай фатаграфіі і кніжнай графікі. Зразумела, што кніжная графіка сучаснай Беларусі стала не толькі прыгожай візіткай за межамі краіны, але і штодзённым эфектыўным інструментам інфармацыйнай працы, эстэтызацыі інтэлектуальнага асяроддзя.

Высокі ўзровень кніжнай графікі забяспечаны дзяржаўнай падтрымкай мастацкай адукацыі, яе лепшых традыцый. Творчасць беларускіх мастакоў кнігі вядома далёка за межамі краіны. У сценах Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў навучаліся такія знакамётыя мастакі кнігі, як Арлен Кашкурэвіч, Георгій Паплаўскі, Васіль Шаранговіч, Уладзімір Савіч, Віктар Александровіч. Сёння перадае свае веды маладым графікам адзін з найлепшых мастакоў краіны Валерый Славук.

Валерый СЛАВУК: Калі ўсе будуць ставіцца да сваёй справы па прынцыпе «атрымаў заданне — выканай яго добра», то высокі ўзровень культуры кнігавыдання нам гарантаваны. Бо, на мой погляд, патрыятычная работа — гэта работа, зробленая якасна, прафесійна, па-майстэрску. Яна ўжо будзе па вызначэнні патрыятычнай, таму што прадстаўляе Беларусь у добрым святле.

Калі ж казаць пра сябе, я стараюся дзеля таго, каб у Акадэміі мастацтваў захоўвалася больш-менш высокая планка кніжнай ілюстрацыі — хаця б на тым узроўні, на які ўзнялі яе папярэднікі. Спакон веку было так заведзена: пакаленні павінны браць найлепшае ад папярэднікаў, іншага шляху не існуе. Гэта актуальна для ўсіх сфер мастацтва, не толькі для кніжнай графікі.

Уладзімір АНДРЬЕВІЧ: Мяркую, важкі складнік тут — дзяржаўная падтрымка. Падумаеце самі: за апошнія 15—20 гадоў выдаткі на паліграфію рэзка ўзраслі, і без дзяржаўных укладанняў выпускаць кнігі ў тых аб'ёмах, у якіх яны выходзяць сёння, было б амаль немагчыма. Аднак вышэй азначаныя з'явы адбіліся і на кошце кніг. Тут, зноў жа, нельга забываць пра скарынаўскі подзвіг. Наш папярэднік зрабіў добрую справу — пачаў выдаваць кнігі друкарскім спосабам! Гэта дазволіла павялічыць тыражы і даступнасць пісанага слова для простых людзей.

Гэтыя традыцыі трэба працягваць, таму дзяржава шмат увагі надае беларускаму кнігадруку. Напрыклад, падтрымлівае літаратараў: з дапамогай Міністэрства інфармацыі штогод выдаецца каля 20 кніг беларускіх пісьменнікаў для папаўнення публічных бібліятэк сістэмы Міністэрства культуры і 5—7 кніг — для папаўнення бібліятэк сістэмы Міністэрства адукацыі, школьных бібліятэк. За кошт дзяржаўнага бюджэту яны рыхтуюцца выдавецтвамі і накіроўваюцца наўпрост на бібліятэчныя палічкі.

Нельга абмінуць увагай і нацыянальны конкурс «Мастацтва кнігі», пераможцы якога атрымліваюць прызны і дыпламы, а самае галоўнае — аўтарытэт. Звычайна на конкурс паступае больш за 70 выданняў. Лаўрэаты адзначаюцца на Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўцы-кірмашы.

Штогод вызначаюцца і лаўрэаты Нацыянальнай літаратурнай прэміі — яшчэ адна вялізная ініцыятыва па падтрымцы кнігавыдання. Прэмія немалая, і ўручаецца яна ў час правядзення Дня беларускага пісьменства.

Спрыяльным фактарам можна назваць і існуючую сістэму апрацацыі літаратуры — праз літаратурныя часопісы «Нёман», «Полымя» і «Малодосць». Спачатку твор публікуецца ў часопісе, атрымлівае чытацкі водгук. Потым аўтар можа выходзіць на выдавецтвы, але трэба, каб твор яго карыстаўся папулярнасцю, каб ён быў адзначаны не толькі пісьменніцкім асяроддзем,

чытаем з «Белкнігай»

— Чаму нярэдка ў цені застаецца мастацкая літаратура?

Валерый СЛАВУК: Упэўнены, што раней было больш густоўна аформленай мастацкай літаратуры. Мяркую, гэта з-за таго, што афармляць немастацкую літаратуру прасцей. Вядома, многае залежыць ад таго, хто займаецца афармленнем, але цяпер, паколькі ў інтэрнэце маса інфармацыі і выяўленчага матэрыялу, зусім не абавязкова звяртацца да мастака. Акрамя таго, відаць, мала цікавай літаратуры, бо таленавітых мастакоў, якія маглі б займацца яе афармленнем, хапае. Толькі з Акадэміі мастацтваў штогод колькі прафесіяналаў выходзіць!

Віктар ШНІП: Кнігі прозы і паэзіі амаль заўсёды выходзяць без ілюстрацый, таму яны нярэдка застаюцца ў цені. Але серыйныя кнігі таксама маюць сваіх прыхільнікаў.

Уладзімір АНДРЬЕВІЧ: Можна, мастацкай літаратуры на конкурсе «Мастацтва кнігі» краін СНД сапраўды менш, чым хацелася б, але кнігі такія ёсць, і яны выдатна ілюстраваны. Прывяду некалькі прыкладаў толькі апошняга часу... Дыпламы 1-й ступені ў розных гады і ў розных намінацыях міжнароднага конкурсу атрымлівалі такія выданні, як «Чаму

вожык не стрыжэцца?» Алеся Пісьмянкова («Мастацкая літаратура»), «Буранны паўстанак. І вякуе дзень даўжэй за век» Чынгіза Айтматава («Народная асвета»), «Пялёсткі лотаса і хрызантэмы. Сто паэтаў Кітая XX стагоддзя» («Мастацкая літаратура») і «Пан Тадэвуш» Адама Міцкевіча («Беларусь»). Дыплом 2-й ступені ёсць на рахунку «Новай зямлі» Якуба Коласа («Мастацкая літаратура»). Самае ж галоўнае — Гран-пры 2018 года атрымала кніга «Янка Купала «А хто там ідзе?»: на мовах свету». Разумеецца, Гран-пры міжнароднага конкурсу за кніжнае прадстаўленне аднаго верша нашага славянскага класіка! Але ён так пададзены, так аздоблены мастаком-дызайнерам, што выклікаў сапраўдны фурор у кнігазнаўцаў краін СНД.

Міхаіл БАРАЗНА: Гэтае пытанне патрабуе асобнай размовы, глыбокага папярэдняга аналізу. Хачу сказаць, што сённяшнія мастакоўскія сілы, дызайнеры сапраўды могуць выканаць задачы самага складанага ўзроўню па кніжным афармленні мастацкай літаратуры.

— Як падобныя конкурсы садзейнічаюць дыялогу культур? І чаму беларускім выдавецтвам можа на павучыцца ў замежных калег?

Уладзімір АНДРЬЕВІЧ: Сутнасць конкурсу «Мастацтва кнігі» краін СНД якраз у тым, каб садзейнічаць збліжэнню кнігавыдаўцоў суседніх краін. Таму што, па-першае, канкурэнцыя заўсёды стымулюе рабіць лепш, а па-другое, калі бачыш тыя кнігі, — а кожны год на разгляд прапануецца каля 100 выданняў — пачынаеш аналізаваць чужы вопыт. І гэта не праходзіць марна... Апошнія чатыры гады мы атрымлівалі лаўрэатства ва ўсіх намінацыях. Да таго ж, сёлета кніга «Генацыд беларускага народа» выдавецтва «Беларусь»

атрымала спецыяльны дыплом у намінацыі Гран-пры «За захаванне гістарычнай памяці і духоўных каштоўнасцей». У гэтым годзе ў 10 намінацыях 6 дыпламаў 1-й ступені і 4 дыпламы 2-й ступені — на рахунок Беларусі. Гэта пра многае кажа.

Міхаіл БАРАЗНА: Беларуская мастацтва кнігі XX і першых дзесяцігоддзяў XXI стагоддзя скіравана на дыялог. Гэта засведчана спецыялістамі. На кніжных паліцах можна бачыць выдзены ў Беларусі кнігі аўтараў розных краін свету, літаратурную сусветную класіку. А творчыя конкурсы міжнароднага ўзроўню якраз адлюстроўваюць працэсы засваення перадавога вопыту. Мы праяўляем цікавасць да эксперыментаў замежных выдаўцоў, дызайнераў і мастакоў кнігі. Вучацца і ў нас.

Валерый СЛАВУК: Ёсць такое санкт-пецярбургскае выдавецтва «Віта Нова». Яно спецыялізуецца на прэміяльных выданнях, а яго супрацоўнікі працуюць па традыцыях яшчэ XIX стагоддзя, калі да выдавецкай дзейнасці падыходзілі вельмі адказна, а кнігі прызначаліся не толькі для чытання, а ў першую чаргу гэта былі рэчы, калекцыйныя альбо падарункавыя прадметы. Нядаўна ў гэтым выдавецтве ў серыі «Казкі народаў свету» з'явіўся зборнік «Беларускія народныя казкі» з маімі ўнікальнымі ілюстрацыямі. Хачу сказаць, што ў такога выдавецтва сапраўды ёсць чаму павучыцца. Людзі там не проста сядзяць, не чакаюць свайго заробку, а па-сапраўднаму зацікаўлены ў тым, што робяць. На жаль, не заўсёды ў нас на такім узроўні працуюць выдаўцы.

Апошнім часам знаходжу і купляю шмат замежнай дзіцячай літаратуры. Многае з таго варта нашым студэнтам паказваць. У нас у Акадэміі ёсць курс, прысвечаны мастацтву ілюстравання дзіцячых кніг, і сапраўды можна паказваць у яго рамках, што робяць за мяжой. Бо адна справа — раскажыць, як павінна быць, а іншая справа — паказаць на прыкладзе. Дастойныя прыклады ёсць.

Віктар ШНІП: Усе конкурсы, якія праходзяць у нас і за мяжой, заўсёды ажыўляюць не толькі супрацоўнікаў выдавецтваў і паліграфістаў, а ўсіх, для каго папяровая кніга была і застаецца каштоўнай. І на такіх міжнародных конкурсах адбываюцца знаёмствы, што з цягам часу перарастаюць не проста ў сяброўства, а ў творчае супрацоўніцтва, якое ўзаемаўзбагачае. Чаму можна павучыцца ў замежных калег? Цяпер ужо цяжка сказаць, бо ўсё лепшае мы даўным-даўно ў іх перанялі, і ўжо нярэдка нашы замежныя сябры сёе-тое бяруць у нас для сябе. І гэта добра. Сябры павінны быць ва ўсім сябрамі.

Каміла НАВІНКІНА
У матэрыяле выкарыстаны фотаздымкі Я. Пясецкага, К. Дробава, а таксама з сайта smartpress.by

Праект створаны пры фінансавай падтрымцы ў адпаведнасці з Указам Прэзідэнта № 131 ад 31 сакавіка 2022 года.

але і чытачамі, якія любяць кнігу, цікавяцца сучаснымі навінкамі.

Як член журы міжнароднага конкурсу, ведаючы крыху ўнутраную кухню іншых краін, хачу сказаць, што такога прэцэдэнта па дзяржаўнай падтрымцы, як у Беларусі, у суседзяў папросту няма. І гэта дае свой плён... Конкурс «Мастацтва кнігі» краін — удзельніц СНД праводзіцца ўжо 20 гадоў, і за ўвесь гэты час на разгляд міжнароднага журы было прадстаўлена каля 2,5 тысячы кніг. Уявіце, якая канкурэнцыя! І вось у такіх умовах Беларусь атрымала больш за ўсіх дыпламаў — 208, у тым ліку 11 Гран-пры!

— У спісах лаўрэатаў конкурсу «Мастацтва кнігі» краін СНД розных гадоў пераважаюць кнігі гісторыка-культурнай тэматыкі. Па-вашаму, з чым гэта звязана? У чым спецыфіка афармлення такога кшталту выданняў?

Міхаіл БАРАЗНА: Тэматыка вызначаецца попыткам чытацкай аўдыторыі. Беларусы цікавяцца сваёй гісторыяй, культурай. Таксама хочацца раскажыць пра сваю краіну, яе прыгажосць, мастацкую спадчыну ўсяму свету.

Віктар ШНІП: Кнігі гісторыка-культурнай тэматыкі заўсёды адметныя, бо ў кожнай краіны свае гісторыя і культура. І за мяжой такія кнігі выклікалі, выклікаюць і будуць выклікаць цікавасць. У афармленні такіх кніг павінна быць захавана гістарычная праўда, і нашы выдавецтвы стараюцца яе захоўваць.

Уладзімір АНДРЬЕВІЧ: Кожная кніга адразу ўспрымаецца зрокава. На мой погляд, яна павінна выклікаць эмоцыі, і не толькі на ўзроўні зместу. Эмоцыі штурхаюць чытача паглыбіцца ў тэму. Кнігі гісторыка-культурнай накіраванасці вымагаюць знаходзіць нетрывіяльныя мастацка-тэхнічныя рашэнні, якія чапляюць чытачоў, — з выкарыстаннем фатаграфій і іншага выяўленчага матэрыялу.

Сапраўды, нашы выдавецтвы выпускаюць шмат гістарычнай, краязнаўчай літаратуры. Гэта натуральна, бо мы ўсё ж такі маладая дзяржава: крышку больш за 30 гадоў суверэнітэту, да якога ішлі на працягу многіх стагоддзяў. І адна з нашых задач — паказаць сабе і ўсім астатнім, што мы сабой уяўляем. У рэшце рэшт, нішто так не захоўвае гістарычную памяць, як кніга, бо што напісана прамом, таго не вырубіш тапаром. Інфармацыю ў інтэрнэце мы, паўтаруся, успрымаем кліпава, «серфінгуем» па ёй. А з кнігай камунікуем сэрцам і душой.

Валерый СЛАВУК: Мне самому, дарэчы, больш падабаецца афармляць мастацкую літаратуру. Зрэшты, у пэўным сэнсе нашумелы «Чароўны свет: з беларускіх міфаў, паданняў і казак» — гэта, канешне, гісторыка-культурнае выданне, свайго роду энцыклапедычны зборнік беларускіх паданняў у сучаснай апрацоўцы. Памятаю, мне проста прапанавалі рукапіс — апісанні казачных персанажаў. Тэксту было даволі шмат, але я ўзяў толькі частку персанажаў — тых, чые выяўленчыя рашэнні былі адразу зразумелыя. І гэтага хапіла на дыктоўную кнігу. Прытым усё даволі хутка атрымалася. Вядома, я карыстаўся нейкімі дапаможнымі матэрыяламі. Давялося штосьці і ў адмысловых альбомах пашукаць, асабліва інфармацыю па традыцыйным беларускім побыце.

Гісторыі з вуснаў Сі Цзіньпіна

Імя цяперашняга кіраўніка Кітая хоць аднойчы чуў кожны. Сі Цзіньпін рэгулярна згадваецца ў стужках сусветных СМІ. Да словаў лідара адной з самых уплывовых дзяржаў прыслухоўваюцца ва ўсім свеце. Аднак вялікая адлегласць паміж нашымі краінамі, наяўнасць моўнага бар'еру ўсё ж замінаюць атрымліваць больш разнастайную інфармацыю аб грамадскім, палітычным і культурным жыцці Кітая.

Пытанне надзённае, улічваючы, што сувязі паміж дзвюма краінамі ў апошнія гады мацнеюць і даўно выйшлі за межы выключна гандлёва-эканамічных адносін. У прыватнасці, з 2017 года ў КНР існуе Беларуска-кітайскі навуковы цэнтр філасофіі і культуры і адзінаццаць цэнтраў вывучэння Беларусі, а ў самой Беларусі на базе нашых ВНУ створаны шэсць інстытутаў Канфуцыя. 2019-ы год быў абвешчаны «Годам адукацыі Беларусі ў Кітаі», у рамках якога запланавана і праведзена 30 мерапрыемстваў.

Дапамагчы яшчэ больш запойніць інфармацыйныя прабелы ў разуменні Кітая закліканы зборнік прамой лідара КНР «Гісторыі з вуснаў Сі Цзіньпіна», які ў канцы мінулага года быў перакладзены на беларускую мову і падрыхтаваны да друку калектывам выдавецтва «Усходняя культура».

Такая незвычайная назва кнігі — «Гісторыі з вуснаў Сі Цзіньпіна» — узнікла невыпадкова. Менавіта ў форме гісторый пра Кітай сам Сі Цзіньпін у 2013 годзе заклікаў абнавіць формы прапагандысцкай работы, каб, па яго словах, «зрабіць гісторыі пра Кітай яркімі, і голас Кітая каб стаў чутны паўсюль».

Кніга складаецца з дзвюх частак: у першай прадстаўлены прамовы Сі Цзіньпіна ўнутры краіны, у другой — па-за яе межамі. Часткі падзелены на раздзелы, кожны з якіх пачынаецца падзаглаўкам-эпіграфам з прац філосафаў Старажытнага Кітая, гісторыкаў і палітычных дзеячаў.

Адна з асаблівасцей тэкстаў Сі Цзіньпіна заключаецца ў тым, што ён звяртаецца да самых розных жанраў публіцыстыкі: нататак, бліц-партрэтаў, міні-гісторый, аналітыкі, каментарыяў, а таксама мастацка-публіцыстычных замалёвак, нарысаў, апавяданняў, фельетонаў. Пра свае літаратурныя густы ён сведчыць сам: «Я люблю чытаць, люблю глядзець фільмы, падарожнічаць ці проста гуляць. Але рэч у тым, што праца забірае ў мяне столькі часу, што на ўласныя жаданні яе амаль і няма. На навагоднім канцэрце ў Пекіне сёлета гучала песня “Куды ж сышоў час?”. А куды ж знік мой уласны час? Яго забрала праца, гэта дакладна. Максімум з таго, што я магу хоць неяк рабіць цяпер для сябе, — гэта чытаць. Як частка майго жыцця чытанне дапамагае падтрымліваць актыўнасць думкаў, будзіць розум, павышае маральны ўзровень. Я чытаў многа рускіх пісьменнікаў — Крылова, Пушкіна, Гогаля, Лермантава, Тургенева, Дастаеўскага, Някрасава, Чарнышэўскага, Талстога, Чэхава, Шалахава і шмат іншых. Многія цудоўныя радкі і цікавыя эпізоды іх твораў я добра памятаю па сённяшні дзень».

Па меркаванні Сі Цзіньпіна, чытанне — гэта спосаб жыцця: «Калі выпадае вольны час, то можна пагартваць кніжку, і кожны раз адчуваеш, што чытаць — надзвычай карысна. Гэта як скарб: знойдзеш яго сакрэт — можаш карыстацца ім усё жыццё».

Старшыня КНР упэўнены, што толькі пры эфектыўным кіраванні магчыма дасягненне ўсіх пастаўленых мэт ва ўнутранай і знешняй палітыцы. Тэма кіравання — адна з ключавых у выступленнях Сі Цзіньпіна. У прынцыпах кіравання ён абапіраецца на асноўныя ідэйныя каштоўнасці сацыялізму, распрацаваныя на XVIII з'ездзе КПК, а менавіта на каштоўнасці дзяржавы, грамадства

і грамадзяніна. На яго думку, высокая кваліфікаванасць кіруючых кадраў залежыць ад правільнай сістэмы адбору (па талентах і здольнасцях), а таксама ад навучання, выхавання, самаўдасканалвання. Разважаючы пра сумленнасць і непадкупнасць чыноўнікаў, Сі Цзіньпін згадвае адну з даўніх кітайскіх прытчаў.

...У час Усходняй Хань чыноўнік Ян Чжэнь (54—124) служыў рэвізорам у горадзе Цзінчжоу, затым ён быў прызначаны правіцелем вобласці Дунлай. Па дарозе да месца прызначэння ён праязджаў праз павятовы горад Чаньі. Начальнік павета Чаньі, нейкі Ван Мі, быў прызначаны на пасаду, калі Ян Чжэнь служыў рэвізорам. Калі Ян Чжэнь праязджаў праз горад, Ван Мі паспяшаўся пазнаёміцца з ім і расправесці, як ён падтрымліваў Ян Чжэня ў той час. Удзень ён паехаў з пустымі рукамі, а вечарам падрыхтаваў дзесяць залатых зліткаў¹, каб падарыць Ян Чжэню. Ван Мі сказаў: «Зараз глыбокая ноч, ніхто нічога не будзе ведаць». Ян Чжэнь не пагадзіўся: «Як жа ніхто не будзе ведаць, калі Неба ведае, Зямля ведае, вы ведаеце і я ведаю!»

Ван Мі стала сорамна.

Тэксты, прысвечаныя знешняй палітыцы Кітая, укладзены на аснове выступленняў Сі Цзіньпіна ў ЮНЕСКА, на рэгіянальных форумах і сустрэчах падчас двухбаковых візітаў, у заканадаўчых органах, грамадскіх арганізацыях, навучальных установах. У зборнік уключаны ў тым ліку матэрыялы з перыядычных выданняў краін, якія наведваў Сі Цзіньпін. Кажучы пра міжнародныя адносіны, варта адзначыць канцэпцыю Сі Цзіньпіна аб стварэнні супольнага адзінага лёсу чалавецтва — аб пераходзе ад дыскрэтнага да цэласнага сусвету, інтэграванай прасторы. Ён падкрэслівае, што «галоўнае ў адносінах паміж дзяржавамі — гэта пачуццё сімпатыі паміж іх народамі».

Да кожнай прамовы ў зборніку пададзены каментары пад назвай «У ракурсе тэмы». Пры гэтым, аднак, яны з'яўляюцца самастойнымі тэкстамі ў сваім уласным жанры, у якіх аўтары глыбей раскрываюць прычыны і гістарычныя факты, выказаныя Сі Цзіньпінам, падаюць дадатковыя падрабязнасці, тлумачаць цытаты, развіваюць асноўную думку.

У сваіх прамовах кіраўнік Кітая згадвае шмат краін свету, у ліку якіх ёсць і Беларусь. Сі Цзіньпін распавёў гісторыю Чжу Мінь — дачкі аднаго з заснавальнікаў Новага Кітая, маршала Чжу Дэ. У лютым 1941 года яна апынулася ў Іванаўскім інтэрнацыянальным дзіцячым доме (школа-інтэрнат для дзяцей, чые бацькі змагаліся з рэакцыйнымі альбо фашысцкімі рэжымамі на сваёй радзіме). Пасля яе разам з іншымі дзецьмі адправілі на аздараўленне пад Мінск, аднак лёс склаўся інакш: горад акупавалі нацысты, і выхаванцаў пагналі на катаржныя работы ва Усходнюю Прусію, дзе яны апынуліся ў канцлагеры. Дзяцей прымусілі працаваць на ваеннай вытворчасці. Але нават там Чжу Мінь разам з сяброўкамі стараліся прычыніць шкоду ворагу, робячы боепрыпасы непрыгоднымі.

Паколькі многія моўныя, геаграфічныя, гістарычныя рэаліі Кітая невядомыя замежнаму чытачу, перакладчыкі палічылі неабходным прывесці звесткі аб месцазнаходжанні некаторых геаграфічных аб'ектаў, тлумачэнні фразеалагізмаў, апісання пэўных гістарычных артефактаў. У кнізе падаецца кароткі ўказальнік кітайскіх імёнаў, а таксама храналогія гісторыі Кітая ў выглядзе табліцы.

«Гісторыі з вуснаў Сі Цзіньпіна» варта прачытаць усім, хто шукае інфармацыю пра ўнутраны і знешні палітычны курс КНР, хто вывучае сучасную публіцыстыку Кітая, хто хоча больш глыбока даведацца пра культурныя і гістарычныя асаблівасці гэтай дзяржавы.

Іван ПЯТРОЎ

¹ У эпоху Хань адзін злітак меў вагу прыблізна 250 грамаў і выплаўляўся ў форме дыска альбо конскага капыта.

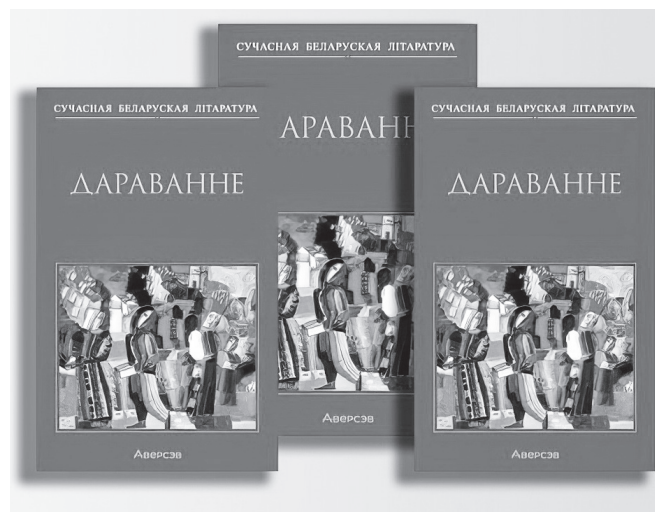
Апошнім часам назіраецца станоўчая тэндэнцыя: моладзь стала цікавіцца сучаснай беларускай літаратурай, празаікамі і паэтамі. Але ў кніжных крамах і бібліятэках часцей можна сустрэць кнігі беларускіх класікаў, чым сучасную літаратуру.

Не баяцца шчасця

Падаецца, што сітуацыю можа выправіць сумесны літаратурны праект Саюза пісьменнікаў Беларусі і выдавецтва «АВЕРСЭВ». Ён дае магчымасць пазнаёміцца з новымі творамі беларускіх празаікаў і паэтаў. Серыя кніг «Сучасная беларуская літаратура» заснавана ў 2023 годзе. Першы том прысвечаны сучаснай аповесці. Наступныя выданні, як піша ва ўводзінах старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Алесь Карлюкевіч, пашыраць наша ўяўленне пра разнастайнасць сучаснай беларускай літаратуры. Чытач зможа пазнаёміцца з жаночай навелай, дэтэктыўнай аповесцю, казкамі, фантастычнымі творамі. Заклучным выданнем серыі будзе зборнік «Адрасы памяці», дзе беларускія пісьменнікі раскажуць пра сваю малую радзіму, любоў да яе і сваё фарміраванне як творцаў.

Але ж вернемся да першага тома пад назвай «Дараванне. Аповесці», які ўжо можна знайсці на паліцах кнігарняў. У зборнік увайшлі творы знакамітых беларускіх пісьменнікаў: Алены Брава, Алега Ждана, Анатоля Бензерука, Алеся Бадака і Андрэя Федарэнкі. Аповесці не аб'яднаны агульнай тэмай, таму не прынцыпова, у якой паслядоўнасці вы будзеце чытаць.

Кніга пачынаецца з аднайменнай аповесці Алены Брава «Дараванне». Думаю, гэта невыпадкова. Творы маюць розны сюжэт, але ва ўсіх адчуваецца адзіны матыў: каштоўнасць нашай беларускай ментальнасці, наш агульны лёс і агульны боль.

У кожнай аповесці заўважаюцца тыповыя рысы беларусаў: і наіўная гасціннасць, і страх шчасця напаказ, і дабрыня пад маскай сварлівасці. Аповесць Андрэя Федарэнкі «Дзікі луг» спачатку вяртае ўспамінамі ў вёску, да бабулі на сенакос, а потым нечакана кідае ў рэальнасць, дзе ўсё так баяцца шчасця: «Вось так яно спрацавала, гэтае подлае, бязлітаснае, жорсткае да агіды правіла — не забывайся, хто ты ў гэтым свеце, не любі моцна, не прывязвайся да каго б ні было, не прывыкай, будзь заўсёды напатагове, каб не заспела знянацку, умей абараняцца, трымай на запас усе варыянты — аж да самага горшага...»

Мяне вельмі абуралі гэтыя радкі: так глыбока адчуўся ў іх адвечны страх майго народа за сваё маленькае шчасце. Стала так балюча ад разумення, што, магчыма, мы ўсё проста не дазваляем сабе радасці, бо гістарычны шлях беларусаў заўсёды суправаджаўся крывёй і слязьмі. Але прыйшоў час змяніць такі светапогляд, знаходзіць новыя шляхі, каб быць шчаслівым і нарэшце падняць галаву пасля доўгіх пакут.

Без сумневу, кожнае пакаленне чытачоў можа знайсці ў гэтым томе штосьці для сябе. Творы будуць цікавыя і блізкія як падлеткам, так і дарослым. Кожны здолее глядзець на апісаныя падзеі праз прызму свайго жыццёвага досведу, таму ўспрыняцце будзе яркім і разнастайным. Варта пагадзіцца з думкай Алеся Карлюкевіча пра тое, што такія выданні дапамогуць адрадыць беларускае слова і вярнуць беларусам магчымасць глядзець на сваю гісторыю хоць і з сумам, але без болю, бо наперадзе нас чакае лепшае, пабудаванае ўласнымі рукамі.

Лізавета КРУПЯНЬКОВА

Дзівосы Вадзянікавай хаткі

Мікола Чарняўскі — з тых дзіцячых пісьменнікаў, хто ў творчасці сваёй закранае самыя розныя тэмы. Не чужая яму і краязнаўчая тэматыка. Прынамсі, гэта засведчыла яго кніга «Матуля Шо, дачушка Шоша», што некалькі гадоў назад выйшла ў выдавецтве «Народная асвета». У ёй паэт у вершах і легендах расказваў аб рэках і азёрах Беларусі. І вось як бы выбранае з гэтага аповеду — «Легенды, забаўкі, згадкі з Вадзянікавай хаткі».

Адкрываюцца яны легендай «Сож і Дняпро», у якой Мікола Мікалаевіч паэтычна пераасэнсавваў адзін з вядомых фальклорных сюжэтаў. Аднак, звяртаючыся да яго, не проста ўзяў арыгінал, а падышоў творча, у выніку атрымалася аўтарская казка. Пры гэтым напісаная так, што хлопчыкі і дзяўчынкі па сутнасці бачаць перад сабой тое, што некалі адбывалася. Лясны валадар Рыдан, які ў беларускім фальклоры з’яўляецца князем, нібыта зрабіўся ракой Дзвіной. І сам ён, і яго дзеці Сож і Дняпро паказаны як звычайныя людзі. Пасля таго, што адбылося, яны ператварыліся ў добра вядомыя сёння рэкі.

Сюжэт легенды — з тых, у якіх паэтычна асэнсоўваецца супрацьстаянне добра і зла, набыткаў і зайздрасці. Так сталася і з Рыданам, «валадаром сівагаловым»: «Багацей за ўсіх быў ён: // Жыў у золаце, // Меў сховы, // Дзе бярог дабро сваё». Не маглі з гэтым змірыцца князі-суседзі. Узяліся «з тайніка карону ўночы выкрасці». Для гэтага настоем сон-травы напаілі варту. Сыны Рыдана Дняпро і Сож не маглі вярнуць яе. Не ўдалося гэта і самому Рыдану. Ператварыўшыся ў раку Дзвіну, «ён, адзінокі, // Бы аслеплы ад бяды, // Мкне павольна ў свет шырокі, // Сам не бачачы — // Куды».

А «Сказ пра возера Любутка» — легенда паэтычная. Як быццам гаворка не пра яго, а пра дзяўчынку:

*Сэрца ў скрусе,
Сэрца ў смутку,
Страпанецца — не суняць.
Люба, Любачка, Любутка,
Як цябе мілей назваць?*

Яна была ўнучкай-сірацінай, жыла з бабуляй і дзядулем. Красу сам Бог ёй даў: «Шчочкі — // Ружай красавалі, // Вочкі — // Знічкамі блішчалі, // Вусны — // Як сунічкі, // Бровы — Дужкі дзве маладзіковы». Ды і на ўсё была майстрыха. Хапала ў яе і кавалераў, але любіла аднаго — Ваню. Калі ён не вярнуўся з вайны, так і засталася самотнай. І стала Любутка возерам...

Верш жа «Хто — Жартайка, хто — Жартай» цікавы тым, што ў ім абыгрываюцца две назвы — рака, прыток Бярэзіны, і возера, што знаходзіцца ў Хойніцкім раёне:

*Хто — Жартайка,
Хто — Жартай,
Сам пра гэта ў іх спытай.
Не адкажуць —
Не бядуць,
Сам з сабою пажартуй.
Ці ў сяброў
Перапытай:
Хто — Жартайка,
Хто Жартай?*

Рэалістычныя і казачныя пачаткі ў гэтых і іншых творах удала спалучаны. Ужо некалькіх прыкладаў дастаткова, каб атрымаць займальную гісторыю пра тое, што было ці магло быць. Краязнаўчыя звесткі паэт выкарыстоўвае і для таго, каб маленькія чытачы атрымалі таксама пазнавальную інфармацыю.

Раздзел «Легенды, забаўкі, загадкі з Вадзянікавай хаткі» стаў адным з чатырох у кнізе Міколы Чарняўскага «Куды вядуць Куты». Адметнасць яго і ў выкарыстанні некалькіх назваў. Менш вядомая з іх — рака Жыварэзка, што з’яўляецца прытокам Лахвы:

*— Жыварэзка,
Ты куды
Мчыш ад вёсачкі Куты?
— Да Лахвы бягь,
А ты
Куды шпарыш
Праз кусты?
— Жыварэзка,
Не кружы,
Мне дарогу пакажы.*

— А куды, скажы,
Куды?
— Ды да возера Куты.

Кніга гэтая адметная ўжо тым, што выдалі яе землякі Міколы Мікалаевіча. Праўда, ён родам з Буда-Кашалёўскага раёна, а яна пабачыла свет у Гомелі. Але, па-першае, далёка не кожны раённы цэнтр «пацягне» кнігу, а па-другое, каб і ў іншых абласных цэнтрах з такой увагай ставіліся да прапаганды беларускай кнігі, можна было б толькі радавацца. Асабліва калі выдаецца літаратура такая высокамастацкая, як творы Міколы Чарняўскага.

Гэта ён і засведчыў кнігай «Куды вядуць Куты». А вядуць яны туды, дзе роднае слова сакаўное. Паэтычныя вобразы не ад прыпукі, а напісаныя тады, калі проста нельга не пісаць. А пра што пісаць — доўга думаць не трэба. Пра тое, што і табе самому падабаецца. Асабліва калі, азірнуўшыся назад, узважыўшы пражытыя гады, разумеш: гэта якраз тое, што некалі і цябе самога радавала. Калі што і непакоіла, дык адсутнасць пад рукой неабходных цікавых кніг. То чаму б іх і самому

не стварыць — пачынаючы з твораў раздзела «Каплялюшк страціў жолуд», вершам якога «Крынічка-сястрычка» кніга адкрываецца:

*Ходзіць сонца лугавінкай,
Па рамонках, па траве:
«Чула я, што пад вярбінкай
Тут крынічанька жыве...»
А крынічка, а крынічка
Гэта слухае, няе.
Дзве сінічкі, дзве сястрычкі
Прылятаюць да яе.*

У раздзеле ж «Дзеткі-краскі, любіце казкі?» запрашэнне «З калыханкамі і снамі // Ходзяць казкі ўслед за намі» падмацоўваецца п’есай-казкай «Пад Новы год — не без прыгод» і казкай «Браты». Першая з іх так і просіцца быць пастаўленай на ранішніку ў дзіцячым садку ці ў малодшых класах. Яшчэ адзін раздзел, за якім ідуць «Легенды, забаўкі, загадкі з Вадзянікавай хаткі», называецца «Прымаўлянкі-забаўлянкі».

Чаму яго ўключылі ў кнігу, відаць з гэтых слоў: «Ззяць, гуляць з табой гатовы // Словы нашай роднай мовы». Словы ж гэтыя, як і заўсёды ў творах Міколы Чарняўскага, добра паказваюць, наколькі шмат можна сказаць, прытым арыгінальнага, калі да ўсяго падысці, выкарыстоўваючы моўныя магчымасці пэўных слоў, размясціўшы іх так, каб усё не проста чыталася, а адбывалася і свайго роду гульня. Яскравы прыклад таму — верш «Мурка на падмурку»:

*Села Мурка на падмурку,
Не сagnaць з падмурка Мурку.
Грэецца ды муркае:
«Змерзну без падмурка я».
Вочы жмур ды жмур у Муркі:
«Хто са мной
Згуляе ў жмуркі?»*

Кніга «Куды вядуць Куты» — для чытання ўдумлівага і пазнавальнага. Яна напоўнена паэзіяй, вытрыманай у лепшых нацыянальных традыцыях. Мікола Чарняўскі — далёкі ад майстэрства дзеля майстэрства. Усё ў яго змяное, а таму і прывабнае.

Еўдакім ДРОМІН

Шлях да сэрца

Бацькі часам нявечаць дзяцей. Ці самі таго не заўважаюць, ці наўмысна заплюшчваюць вочы на свае ўчынкі. Бывае, што проста адпрэчваюць іх дзіцячы свет, напоўнены фантазіямі ды любоўю да ўсяго вакол, і ўспрымаюць дзіця як цела без душы. Занятая ўласнымі праблемамі і эмоцыямі, яны не бачаць, як маленькі чалавек моўчкі перажывае свае беды і крыўды. Дзверы бацькоўскіх сэрцаў зачынены. Спачатку яны толькі крыху працягваюць іх, а потым і зусім зачыняюць на тры замкі. І сэрца робіцца ўсё меншым і меншым... Гэта наша віна. Наша бяда. Наша будучае раскаянне.

Галоўная гераіня кнігі Ганны Чыж-Літаш «Дары Бога» — 10-гадовая дзяўчынка Алена. Кожнае лета Алена прыязджае да бабулі ў вёску, дзе яе чакаюць сябры. На першы погляд гэта звычайная дзіцячая гісторыя, якая павінна поўніцца рознымі вясёлымі падзеямі, але ўсё адбываецца якраз наадварот.

У адным з інтэрв’ю аўтар прызналася, што кніга заснавана на ўспамінах дзяцінства. Алена за адно лета даведалася пра розныя бакі жыцця. Усё, што раней здавалася нечым далёкім, умомант наблізілася і скаланула дзіцячы розум.

Алена з добрай сям’і, дзе ўсё вырашаецца словам, а не сілай. У яе ёсць тата і мама, а яшчэ старэйшая сястра Алеся. У такіх сем’ях растуць шчаслівыя дзеці, якія паважаюць іншых і заўсёды

адкрыты свету. Калі Алена бачыць, што яе сябры жывуць зусім іначай, яна не можа зразумець: як дарослыя выходзяць дзяцей так па-рознаму? Чаму адны песцяць, а другія б’юць? Адны п’юць толькі па святах, а астатнія — кожны дзень? Хтосьці дае грошы проста так, а хтосьці прымушае працаваць?

У Алены ёсць блізкая сяброўка Марына. Маці на лета завозіць дзяўчынку да бабулі, з якой сама перастала размаўляць яшчэ некалькі гадоў назад. Бабуля ж успрымае дзяўчынку толькі як працоўную сілу. Марына адчувае сябе патрэбнай адной Алене. Тая заўсёды прыходзіць на дапамогу. Маці Марыны ніколі не пыталася ў дачкі, ці падабаецца ёй такое лета. Хутчэй за ўсё, калі яна сама была маленькая, маці таксама не цікавілася ёю.

Другая дзяўчынка, Іна, стала жорсткай і эгаістычнай, бо для бацькоў мелі значэнне толькі заробленыя грошы. Яны заўсёды жылі напаказ, каб астатнія зайздросцілі ім. Выхаванне дзяцей не было для іх галоўнай справай. Мабыць, Іна цяжка перажывала тое, што яна зусім адна, але нічога не магла змяніць.

Дарослыя — тыя самыя дзеці, што калісьці сутыкнуліся з гэтым жа стаўленнем да сябе. Не кожны з іх змог вызваліцца ад болю, які некалі перажыў. Яны робяць балюча сваім дзецям, аднак лічаць, што ўсё так і павінна быць, бо проста не ведаюць, як можна па-іншаму. Сяргей, сын Ганны Уладзіміраўны, Аленінай бабулі, пачаў піць пасля смерці жонкі. Кожны раз патрабуе на гэта грошы ў маці. Даходзіць да таго, што забірае сілай...

Цяжка хворае Жэня зусім нядаўна пераехала ў вёску. Стаўленне да дзяўчыны ва ўсіх рознае. Хтосьці баіцца яе, хтосьці проста не хоча кантактаваць з такім дзіцём, а хтосьці, як Алена, дорыць дзяўчынцы веру ў тое, што не ўсе вакол абьякавыя. Алена вывучае мову жэстаў, каб камунікаваць з Жэняй.

Кніга прымушае перагледзець усе свае ўчынкі, убачыць сябе сярод герояў твора. Вырасціць, як справіцца з праблемамі, што ўзнікаюць пры выхаванні дзяцей. Раман Ганны Чыж-Літаш дае чалавеку магчымасць перажыць увесь спектр эмоцый: ад усмешкі да слёз. Такое можа зрабіць не кожны аўтар.

Анастасія КАЗЛОВА

Ігар ПРАКАПОВІЧ
Звон

Я — звон.
Хто зрэжа мне язык,
таму вядзьмак аддзячыць для прыліку.
І скажуць мне,
што я не звон, а крык,
што захварэў —
зусім ахрып ад крыку.

О, колькі іх,
готовых рэзаць глотку!
О, колькі тых,
што любяць цішыню!
І здрада-рэха
ўсім разносіць плётку,
што я падманічык,
што я ўсім маню...

Я — звон.
Ужо хрыплю ад крыку,
але званю —
буджу ад сну людзей.
Я да маны
ніколі не прывыкну.
Я хачу праўдай быць...

Але...
Вядзьмак рашыў
аддаць мяне ў музей...

***
Заагніцца свечка ў полі.
Зорка ў небе загарыцца

Для таго, хто зноў за волю
Супраць цемры выйшаў біцца.

Зірне вока ў змроку ночы,
Заскрыгоча хтось зубамі,
Быццам нехта страшны хоча
Зноў расправіцца з агнямі.

Раздзьмувае шал вятрыска,
Хмары хцівыя шалеюць.
Змрок лютуе, цемра блізка,
Сілы ночы вар'яцеюць.

Але вера тых трымае,
Хто за волю выйшаў біцца.
Свечкі полымя палае...
Зорка ў небе зіхаціцца...

***
Жыццё наша — зебрына скура:
Чаргуеца чорнае з белым.
І форма — нібыта фігура,
Надзьмутая майстрам няўмелым.

І лёс чалавечы — амёба,
Што ў часе бязвольна блукае.
У кроку — адна толькі спроба,
І спробы другой не бывае.

Штодзённыя п'есы і п'ескі.
Завучаны словы і маскі.
На целах — канатныя лескі,
У думках — суровыя казкі.

У гэтым бязладным спляценні
Ёсць сонца, што дорыць світанне,
З якога расце захапленне
І зацвітае каханне...

***
Калі сябрук адорыць здрадай,
Калі каханка сьдзе прэч,
У ложак распачна не падай,
Душы бялізну не камеч.

Мінае ўсё — міне і гэта,
І будзе так, як мае быць.
Пакуль жыве твая планета,
Табе таксама трэба жыць.

Садоў квітненнем захапляцца,
Да зорак марамі ўзлятаць.
І ў дзяўчыну закахацца,
І з новым сябрам сябраваць.

Жыццё нітуеца з імгненняў —
Яны імчаць сваёй чаргой,
А ты ў думках і памкненнях
Імкніся быць самім сабой...

***
Мінаюць змрочныя часы.
Прамыюць слёзы нашы вочы,
І мы пакінем рэшце ночы
Літанняў нашых галасы.

У сэрцы ўпусцім зноў цяпло,
Бяду і страх пакінем змроку.
Даверым душы свае Богу,
З сабою возьмем у дарогу
Айчыну, праўду і святло.

***
Яе будзе лаішчыць
залатое сонца,
Неспакойны вецер
распляце касу.
Ты на ўсё забудзеш,
каб глядзець бясконца —
Наталяць пачуцці
праз яе красу.

У жыцці бываюць
вобліскі імгнення,
Калі нечакана
заіскрыцца свет
І падорыць раптам
хвалі захаплення,
На якіх да ічасця
наплыве паэт...

***
Пасмы валос залатых
Лёгка струменяцца з плеч.
Неверагодная рэч —
Лета, світанне і ты.

Быццам якое свята
Льецца з нябёс на зямлю.
Можна, цябе я люблю?
Можна, зацменьне найшло?

Ранак глядзіць у вакно.
Кліча світанне зару.
Я ў твае вочы гляджу
І не магу знайсці дно.

Выбраннік таленту свайго
Збіраў нярэдка стадыёны,
Ля тэлевізараў мільёны
Сачылі за гульні ёго.

Зямная слава не для ўсіх
Прыносіць шчодрую выгоду.
Яе дваістая прырода,
Бывае, моцна б'е пад дых...

Гродна

Горад з глыбокай гісторыяй,
Замак Стэфана Баторыя,
Кут жыватворнай узнёсласці,
Цэнтр аднайменнае вобласці.

Вежы святыняў выбітныя,
Вулачкі ўздоўж каларытных.
Тут ход вякоў адчуваецца,
Поступ жыцця не спыняецца.

***

Ці зможа хтосьці зразумець,
Які мой лёс, якая доля?
Я тут жыву... Куды ляцець?
Была б Радзіма — і даволі.

Была б Радзіма... Нават смерць
Сваім ашчэрам не пужае.
Я мушу многае паспець,
Пакуль узлёт душу натхняе.

Я тут жыву. І крыж мой тут.
І іншай мне не трэба долі.
Між ланцугоў і моцных пут
Я ўсё адно — на волі...

***
Нас не пакіне спадзяванне
На далачынь святых дарог,
Дзе ззяе зорачка кахання,
Дзе нас чакаюць Суд і Бог.

Мы верыць будзем у пяшчоту
І ў святло ўзнёслых душ.
Мы будзем марыць пра свабоду
Паміж завей і колкіх сцюж.

Гарыць агонь далёкай зоркі,
І край спавіты цішынёй.
Жыццёвы шлях — святы і горкі —
Ляжыць між небам і зямлёй.

І самай цяжкаю часінай
У скрушны дзень, у ноч-палын
Ляціць надзея над радзімай,
І зорка ззяе, як бурытын.

***
Я ўспамінаю і не ўспомню,
Як тое некалі было:
Намалываў нам вечар поўню
І зор святло.

Плыў вечар у куткі лясныя,
Цяпло сыходзіла з зямлі.
Яно цягнула лес за вымя,
І туманы цяклі.

У гэтым ліпкім сырадоі
Я вуснаў вабных не знайшоў.
І аж да сёння — толькі мроі.
І горыч сноў...

Генрых ТАРАСЕВІЧ
Міншчына

Сталічная дагледжаная вобласць,
Адметная ад іншых абласцей,
Пачэсна ты нясеш Айчыны годнасць
У свеце між дзяржаў усіх масцей.

Шчыруюць тут няўрымслівыя людзі,
Ствараюць разам дзейсны дабрабыт.
І з верай, што цудоўна ўсё ў нас будзе,
Штодзённа дораць свой імпэт і спрыт.

Мне лаішчаць вока Міншчыны абшары,
У квецені духмяныя сады,
Людзей узнёслых ветлівыя твары,
Яе мястэчкі, вёскі, гарады.

Ты стала бласлаўлена радзімай
Выбітных беларускіх песняроў —
Якуба, Янкі, мужага Максіма...
Свой яркі талент кожны тут знайшоў.

О Міншчына, ты — слава Беларусі,
Яе дзівосны і прывольны кут.
Табою я бязмежна ганаруся
І пэўна, што шчаслівы толькі тут!

Памяці
Аляксандра Пракапенкі¹

Якія тонкія фінты,
Якое ўменне распасоўкі!
Кумір футбольнае пляцоўкі
З мячом у зносінах на «ты».

Выдатны майстар на ўсе сто
Ў маім спартыўным разуменні.
Сказаць інакш — футбольны геній
Без іншых лішніх важкіх слоў.

У памяць сцілага хлапца —
Хаўбека Сашы Пракапенкі —
Бабруйскі стадыён маленькі
Цяпер нясе імя гульца.

Фота Кастуся Дробава.

Скверы над велічным Нёманам
Горад агортваюць гоманам.
Моладзь гуляе тут парамі,
Пэўна, з ружовымі марамі.

Месца яскравай адметнасці,
Людз тутэйшага еднасці,
Горад з разраду «вышэйшы клас» —
Grodno, Гародня ці Gardinas².

Інстытут глебазнаўства

Настаўнікам добрым і строгім
Ты быў для мяне, інстытут, —
Праклаў у навуку дарогу
Круты аспіранцкі марирут.

Як быццам бы толькі што ўчора
Даследчымі справамі жыў,
Аналізаў процьму агораў
І хтосьці, здаецца, адкрыў.

Калегі мае — навукоўцы
Ў палоне дыскусій былі,
Падчас нават дзесьці ў сталоўцы
Наладзіць свой дыспут маглі.

Тут лёс падарыў мне каханне —
Сапраўднае і назаўжды.
Яно ахапіла дазвання
Пачуцці абодвух тады.

Мацуй, інстытут глебазнаўства,
Навуку аб роднай зямлі!
Хай плённа на росквіт грамадства
Працуюць лугі і палі!

¹ У мінулым годзе ў нашай краіне адзначалася саракагоддзе перамогі мінскага «Дынама» ў чэмпіянаце СССР па футболе, неацэнны ўклад у якую зрабіў выдатны беларускі футбаліст Аляксандр Пракапенка (1953—1989).

² Назва горада на польскай, беларускай і літоўскай мовах.

Віктар ВАРАНЕЦ

Ну што, час ехаць. Міхась Уладзіміравіч Бырда павярнуў ключ запальвання — «фордзік» весела чмыхнуў і загудзеў ціхай, роўнай работай рухавіка, што так гаюча ўздзейнічае на сэрца любога аўтамабіліста. Якая ж прыемнасць ехаць па начным Гродне! Пустыя вуліцы, цішыня, чыстае паветра, дзе-нідзе сустранецца запознены грамадзянін, што брыдзе, засяроджана хістаючыся, дахаты. Любата! А праз якія дзве гадзіны гэтыя ж вуліцы ўмомант запоўняць аўта- і пешапатока — і бывай, рамантычная адзінота.

Калі Бырда пад'ехаў да будынка ўніверсітэта, дзяўчаты былі ў поўным зборы і пра нешта гучна гаманілі. «Хіба на дождж», — адразу ж падумаў кіроўца. Праз адчыненыя дзверы ў салон буса струменьчыкам паліліся студэнткі. І зноў віскі, крыкі, рогат. Але паступова ўсе ўладкаваліся ў крэслах. Міхась устаў у праходзе.

— Усім добрай раніцы, прыгажуні!
— Вам добрай раніцы, Міхась Уладзіміравіч!
— Бачу, настрой вельмі добры. А зараз хвілінку ўвагі і сур'ёзнасці. Вось вашы пашпарты з візамі. Разбярыце, толькі не пераблытайце, дзе чый. І не дай Божа яго згубіць! Таму шчыльнаенька схавайце.

— У труссы? — ляпнуў нехта ў прыцемку салона, і ўсе зноў зарагаталі.

— А хоць і ў труссы. Памежнікам дармовы стрыптыз не пашкодзіць, — адказаў разумніцы. — Далей, нагадваю, у каго гарэлка, цыгарэты — ёсць пяць хвілін, каб гэтую кантрабанду зараз выліць і выкінуць... ну, або выпіць і выкурыць.

— Не, мы столькі не адолеем, — зноў запішчалі ў салоне.

— Калі каго злапаюць на мяжы, чакаць і вяртацца не будзем. Самі вернецца. Па дваццаць рублёў на праезд прынеслі?

— Так, прынеслі.

— Перадалі наперад. І глядзіце, не падманвайце старога куратара.

— Ну які вы стары? — судзішальна вымавіла адна з дзяўчат.

— Ну які вы куратар? — дадала другая, і ўсе, канешне, абавязкова зарагаталі. Так, пазездка абяцае быць не сумнай.

— Усё, дзверы зачыняюцца! Ад'язджаем!

— Ура! — закрывалі ў салоне, і тут жа пачуўся хлапок шампанскага, прычым не адзін.

Ужо развідняла. Дзяўчаты ўвесь час варушыліся, пераходзілі адна да адной, мяняліся месцамі, а Міхась кіраваў да польскай мяжы. Дарога заняла хвілін пятнаццаць, як група пад'ехала да апошняй запраўкі на беларускай тэрыторыі. Кіроўца загнуў рухавік.

— Грамадзянкі турысткі! Апошні сюсі-прыпынак да Польшчы. Раю ўсім наведаць гэты прытулак, бо можам мяжу і хутка праскочыць, а можам і завіснуць. Таму лепей сюсюйце тут.

Угаворваць дзяўчат не прыйшлося. Салон імгненна апусцеў. Міхась Уладзіміравіч за гэты час заправіўся пад завязку дызпалівам, рэшту беларускіх грошай памяняў на еўра і нават паспеў выпіць кубачак кавы. І вось усе зноў у аўтобусе. У добры шлях!

Беларускую мытню і памежнікаў прайшлі вельмі хутка, на што, у прынцыпе, і разлічвалі. Цікава, як будзе з палякамі?

Падарожжа

Апавяданне

— Дзяўчаты, усе міла ўсміхаемся і памятаем, што мы едзем на студэнцкую канферэнцыю ў Кракаў.

— А мяне мама вучыла, што падманваць непрыгожа, — тут жа ўлезла Кардабнёва. — Мы ж у Гданьск на мора адпачываць едзем, а не на нейкую канферэнцыю, Міхась Уладзіміравіч?

— А гэта, Святланка, святая няпраўда ў імя высокай мэты: не сядзець на мяжы гадзін так з пяць, а хуценька і цывілізавана апынуцца на тэрыторыі суседняй дзяржавы.

Бус заехаў на зялёны калідор. Аўтобусаў, дзякуй Богу, наперадзе не было. Так, чатыры легкавікі. Стражнічка хуценька адзначыла пашпарты, а неўзабаве падышоў і польскі мытнік. Ён падняўся ў салон і здзіўлена пакруціў галавой.

— Дзень добры, паненкі. І куды гэтая кватарня едзе?

— Дзень добры, пан! А мы на канферэнцыю. Мы студэнткі. А паехалі з намі... — наперабой запішчалі паненкі.

— Так, а вудка, цыгарэты, наркатыкі? — працягваў традыцыйнае апытанне мытнік.

— Не, дзякуй, не трэба, у нас свае, — амаль хорам адказалі турысткі.

Мытнік аказаўся з гумарам. Ён весела зарагатаў, забраў пашпарты і пайшоў да сябе.

— Малайцы, дзеўкі, так трымаць, — пахваліў Міхась сваю «брыгаду».

— Міхась Уладзіміравіч, а чаму, праўда, ні аднаго хлопца з намі не едзе? Мы ж не філфак які? — запытала Таня Маркіна.

— Разумееш, Таня, з намі збіраліся ехаць Сцяпанаў, Хоха і Кавальчук Міхал. Але Сцяпанаў напярэдадні здачы дакументаў згубіў пашпарт, Хоха на заўтра выклікалі ў ваенкамат, а Кавальчук з моцным атручэннем ляжыць у бальніцы. Так вось не пашанцавала нашым хлопчыкам.

Праз колькі хвілін ім прынеслі пашпарты. Можна ехаць.

— Ура, — закрывалі дзяўчаты, і экскурсія пачалася. Машына весела бегла па вузкіх польскіх дарогах, турысткі з цікавасцю глядзелі на краявіды новай для іх краіны.

Да кіроўцы падышла стараста групы Кацярына Ступка.

— Міхась Уладзіміравіч, а давайце заедзем дзе-небудзь перакусіць,

папоўніць запасы пітной вады і чыпсаў, ды і, як вы кажаце, пасюсяць большасць не супраць.

— Добра, — адказаў куратар, — праз хвілін дзесяць будзе Сакулка, там ёсць гіпермаркет, а ў ім — усё, што заказалі.

Неўзабаве даехалі да гіпермаркета. На пляцоўцы, на дзіва, не было ніводнага аўтобуса на беларускіх нумарах. «Цікава, і дзе яны ўсе?» Кіраўнік даў дзяўчатам трыццаць хвілін на рабаванне магазіна і вырашыў таксама крыху падмацавацца.

Уся група ўтульна ўладкавалася ў кафэ. Яны панабіралі горбы хот-догаў, гамбургераў, чызбургераў і іншага фастфуду, і амаль кожная ўсё гэтае смакоцце запівала півам.

— Дзеўкі, вы што ж робіце? — ледзь не закрываў ад злосці Міхась. — Вы ж

ён наліў кожнай шампанскага, крыху плыхнуў і сабе.

— Дык вам жа нельга, у вас руль, — перасцераглі дзяўчаты.

— А я толькі крышачку, — супакоіў іх. — За нас, адважных турыстаў.

Усе радысна загулі і кульнулі свае шклянчкі.

— А зараз усе ў аўтобус. Апошні рывок.

І бус зноў рушыў наперад. Хвілін праз пяць Міхась зірнуў у люстэрка салона. Усе спалі моцным сном. Дзякуючы навігатару Бырда хутка знайшоў патрэбную вуліцу і дом у Гданьску. Спыніўся каля высокіх жоўтага колеру варот, загнуў рухавік. Затым з двума пакетамі прайшоўся па салоне, дастаючы з торбаў дзяўчат пашпарты, кашалькі, тэлефоны. Пераклаў грошы ў сваю барсетку, адабраў штук шэсць каштоўных апаратаў, а пашпарты згрузіў у асобны пакет. Пасля чаго пагрукаў у дзверы. Праз пару хвілін яны адчыніліся, і ў праёме ўзнік высокі плячысты араб, які на ламанай польскай мове запытаў, што таму трэба.

— Мне патрэбны Лешак. Скажы, што Крафт прыехаў.

Дзверы зачыніліся. Чакаць давалося хвілін пяць, не больш. Гэтым разам ужо адчыніліся вароты, і ўсё той жа араб паказаў рукой, каб заяджаў. Міхась вярнуўся ў бус. Дзяўчаты па-ранейшаму моцна спалі. Завёў машыну і ўехаў у двор. На ганак выйшаў гаспадар дома пан Лешак, невысокі лысы мужчына ўжо досыць сталага ўзросту. Хвіліну пастаяўшы, ён пайшоў да машыны. Міхась адчыніў дзверы і рухам рукі запрасіў яго ў салон. Лешак разам з арабам павольна падняліся па прыступках і рушылі паміж радаў, пільна ўглядаючыся ў твары дзяўчат. Каб было лепш бачна, кіроўца запаліў святло. Лешак дайшоў да канца салона, задаволена хмыкнуў і вярнуўся назад.

— Малайцом. Нядрэнны тавар прывёз. Дзе пашпарты?

— А дзе грошы? — запытаўся Міхась.

— Будуць табе грошы. Хадзем у дом. Дарэчы, а калі яны прачнуцца?

— Гадзін так праз пяць.

— Гэта добра. Якраз паспеем перацягаць іх у падвал і зрабіць ін'екцыю шчасця.

— І куды іх потым? — пацікавіўся куратар.

— Традыцыйна, лепшых у бардэлі Усходу, хто пагорш — тут уладкуем, — адказаў гаспадар і з'едліва запытаўся: — А што, спадар выкладчык, шкада стала студэнта?

— Канешне, шкада. Але і сябе пашкадаваць трэба. Вось і давалося выбіраць, што найдаражэйшае. Так, ад лёсу не ўцячэш — маглі б стаць настаўнікамі, а стануць прастытуткамі. Вы толькі наркатай іх не вельмі ж накачвайце.

— А вось гэта, хлапец, — голас Лешака пасуравеў, — зусім не твая справа.

Яны зайшлі ў хату. Лешак дастаў скрутак даляраў.

— Як і дамаўляліся. Па дзве тысячы за кожнае цела і сем тысяч за твой бус. Пералічвайце будзеш?

— Буду, — адказаў Міхась і хуценька перабраў стодаларавыя купюры. Усё сышлося. — Ну тады бывайце, шаноўнае спадарства.

Ён выйшаў на двор. На душы было паскудна. Але праз дзве гадзіны самалёт да Сіднея. Там новае вольнае жыццё. Можна будзе адкрыць на запрацаваныя грошы сваю справу, ажаніцца і пастарацца забыцца пра дзяўчат. Калі, канешне ж, атрымаецца забыць...

Вытокі — Цімкавічы

Як творчы чалавек, які і сам шмат друкуецца, з разуменнем стаўлюся да тых, хто ў публікацыях карыстаецца не толькі ўласным прозвішчам, а і псеўданімамі. Хоць, мяркую, няблага загадзя паклапаціцца, каб іх ведалі, а то можна апынуцца ў становішчы, у якое некалі трапіў Алесь Бельскі. У аўтабіяграфіі «Вытокі і прасцягі майго жыцця» ён сведчыць: «Нехта лічыць, што Алесь Бельскі, Алесь Ветах і Алесь Андруковіч — гэта розныя людзі. Аднак я выступаю адзін у гэтых трох іпастасях. Мне не хацелася, каб часам ствараўся культ аднаго аўтара. Так атрымалася, што некалькі артыкулаў, надрукаваных пад псеўданімам, пазней увайшлі ў маю кнігу «Краса і смутак», выдадзеную пад уласным прозвішчам. Пільныя студэнты выявілі адрознасць у аўтарстве і сказалі пра гэта майму калегу-прафесару. Ён пацікавіўся пра тое, хто аўтар гэтых прац. Так я быў вымушаны раскрыць свой псеўданім Алесь Андруковіч».

Чорнаўскі свет і яго свет

Гэта было, калі Алесь Іванавіч толькі ўваходзіў у літаратуру. Сёння ж усе, хто цікавіцца яго творчасцю, ведаюць, што Андруковіч — прозвішча яго бабці Ганны. Яна ж падказала яму і псеўданім Алесь Ветах — так «называла акраец мясяца на небе ласкава — «веташок». Гэтае слова запала ў маю памяць і, як здаецца, найлепей адлюстроўвае драму юнацкіх гадоў, калі зніклі многія ружовыя мары, ілюзіі, надзвычай балюча ўспрымаецца «проза быцця». А прозвішча Алесь Бельскі — сапраўднае.

Радзіма яго — колішняя мястэчка, а цяперашні аграгарадок Цімкавічы Капыльскага раёна. Зямля, здаўна багатая на таленты. Тут у маленстве ў сваякоў некаторы час жыў класік яўрэйскай літаратуры Мендэле Мойхер-Сфорым. Прапісаліся Цімкавічы і ў біяграфіі класіка беларускай літаратуры Кузьмы Чорнага, пра жыццё якога нагадвае музей. Ды і імёны іншых людзей творчай прафесіі выйшлі з гэтай жыццядайнай зямлі. Таму нараджэнне 23 ліпеня 1963 года Алеся Бельскага як бы самім Усявышнім было падказана. З тым, каб прадоўжыў справу папярэднікаў. На карысць гэтаму сведчыць і тое, што рана зацікавіўся літаратурай. Ды і ніколі не парывае сувязі са сваёй малой радзімай.

У гэтым яму, праўда, прасцей, чым іншым пісьменнікам. Па сённяшніх паняццях Цімкавічы ці не побач з Мінскам. Ды і ёсць куды прыехаць. У самым цэнтры захавалася бацькоўская хата. Людзі, якія жывуць, знаёмыя з маленства. Невыпадкова родныя краявіды пазнаюцца ў асобных яго праявіх творах. Аднак «блізкасць» ці «неблізкасць» — паняцце ўмоўнае. Дакладней — тое, што звязана з адлегласцю. Больш важна іншае вымярэнне: душэўная патрэба пастаянна бачыць дарагое і блізкае з маленства ці, наадварот, забываць яго. Прыехаў ці не прыехаў — ніякай розніцы. Алесь Іванавіч не проста прыежджае. Ён нярэдка і падоўгу жыве. Таму што толькі там па-сапраўднаму добра пішацца, а добра пішацца, бо спачатку добра думаецца. Як і кожнага сапраўднага пісьменніка, яго хвалюе многае.

Задача — поўная аддача

У народзе невыпадкова кажуць: жыццё пражыць — не поле перайсці. У кожнага бываюць розныя перыяды. Нешта ладзіцца лепш, штосьці — горш. Паспехі суседнічаюць з няўдачамі. Аднак аб усім мяркуюць па выніках. Нягледзячы ні на што, Алесь Бельскі шмат дасягнуў. Доктар філалагічных навук, прафесар. Выступаючы ў розных літаратурных жанрах, нязменна дасягае поспеху. Выдаў чатыры кнігі прозы: «Ружовая зічка», «Хроніка смутку», за якую атрымаў Літаратурную прэмію імя Івана Мележа, «Сны пра дзяцінства», «Хрыстос між нас», адну паэтычную — «Між маладзіком і ветахам». А яшчэ зборнік прозы і паэзіі «Лібрэта лета».

Важкія яго дасягненні як крытыка і літаратуразнаўца. Больш як 20 кніг і дапаможнікаў па беларускай літаратуры, звыш 700 артыкулаў і рэцэнзій. Паспяхова займаецца выкладчыкай дзейнасцю. З'яўляецца галоўным рэдактарам часопіса «Беларуская мова і літаратура» і намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Роднае слова».

Яго даследчыцкія працы запатрабаваны чытачамі розных узростаў. З цікавасцю сустракаюць іх і выкладчыкі беларускай мовы і літаратуры, тым больш, што яны закранаюць важныя праблемы: «Жывая мова краявідаў. Пейзаж у беларускай паэзіі», «Пакуль баліць душа», «Сучасная беларуская літаратура. Станаўленне і развіццё творчых індывідуальнасцей (80—90-я гг.)», «Свет ад травы да зор. Беларуская паэзія. Сістэма вобразаў прыроды, паэтыка пейзажу», «Краса і смутак», «Сучасная літаратура Беларусі».

А якой аптымістычнай, жыццярэднай атрымалася кніга ўспамінаў пра Алега Лойку «Чалавек з сонечнай усмешкай»? Згадкі пра выдатнага паэта, праяіка, літаратуразнаўцу і педагога напісалі тыя, хто добра яго ведаў, хто запамніў гэтага чудаўнага чалавека і пісьменніка. Пісалі па просьбе Алеся Бельскага, бо менавіта Алег Антонавіч прадвызначыў і яго даследчыцкі шлях. Ды ў чымсьці яны і падобныя: Алесь Іванавіч — таксама чалавек з сонечнай усмешкай. А трохтомнік «Скрыжалі памяці», складзены Алесем Бельскім, — гэта ў нечым і грамадзянскі подзвіг. Ніхто не склаў такое вычарпальнае выданне, дзе настолькі грунтоўна прадстаўлена творчасць пісьменнікаў, якія загінулі ў Другую сусветную вайну.

Знай свой край

Шмат зроблена і Бельскім-краязнаўцам, радзімазнаўцам. Найвышэйшае яго дасягненне ў гэтай галіне — кнігі «Тут іх карані і выток», «Тут наша радзіма», «Тут жыццё пачатак». Атрымалася свайго роду гісторыка-краязнаўчая трылогія пра вядомых у Беларусі і свеце людзей з Капыльшчыны. Кожная частка яе — кампактная, сціслая, затое пазнавальная, багатая на фактычны матэрыял.

Некаторых яго «герояў» тыя, хто цікавіцца згаданай праблематыкай Капыльшчыны, ведалі і дагэтуль. Але звесткі пра іх удакладнены, часам прыведзены новыя. Невыпадкова кніга прысвечана аўтарам «светлай памяці брата Анатоля — гісторыка, краязнаўца, педагога». Ён, хоць і рана пайшоў з жыцця, далучыў Алеся Іванавіча да капыльскага радзімазнаўства. Працуючы дырэктарам Руднянскай базавай школы, Анатоль Бельскі «пачаў сур'ёзна вывучаць гісторыю свайго роду, збіраць радаводныя звесткі». Іх прадзед «Сільвестр Бельскі вучыўся ў Віленскім універсітэце на літаратурным факультэце ў адзін час з Адамам Міцкевічам, Ігнатам Дамейкам, Янам Сабалеўскім і іншымі славымі філаматамі і філарэтамі». Зацікавіўся Алесь Іванавіч і лёсам, спадчынай бацькавага брата — прафесара педагогікі

Алесь Бельскі.

Фамы Бельскага, які, дарэчы, стаў адным з герояў гэтай кнігі.

На Капыльшчыне і карані аўтара знакамітага на ўвесь свет «Чорнага квадрата». Казімір Малевіч нарадзіўся каля Капыля, да трох гадоў выхоўваўся ў гэтым мястэчку. Алесь Бельскі сабраў звесткі пра польскую пісьменніцу Міхаліну Даманскую (Фядзюшку), якая родам з колішняга маёнтка Чыжэвічы; пра капыляніна Алеся Дземідовіча — татарскага і беларускага агранома-селекцыянера. У маладосці ён пісаў вершы, друкаваў іх у газеце «Дзянніца», уваходзіў у Аршанскую філію «Маладняка». А хіба не цікава даведацца, што ў вёсцы Вуглы нарадзілася яўрэйская пісьменніца Канады Эйда Мазэ? Напісала яна і аўтабіяграфічную кнігу «Дзіна», у якой расказвае пра сваё маленства.

Працяг годны, як і пачатак

Ставячы апошнюю кропку ў кнізе «Тут іх карані і вытокі», Алесь Іванавіч запэўніваў: «Аднак працяг абавязкова будзе! Планую падрыхтаваць выданне біяграфій вядомых землякоў, якія жывуць і працуюць тут, на беларускай зямлі. Яны вызначыліся сваім талентам і майстэрствам, творчай працай і прафесіянальнымі дасягненнямі, а значыць, іх выдатныя здзяйсненні і справы праславілі наш родны капыльскі край». Несумненна, і ўсю Беларусь.

Працягам стала кніга «Тут наша радзіма». Прамоўленае ў пачатку яе «Бацькам, родным Цімкавічам і Капылю прысвячаю» не ў меншай ступені, чым у першай, сведчыць на карысць таго, што гэта таксама споведзь. І перад самымі блізкімі людзьмі, і перад мясцінамі, якія ніхто і ніколі не выкрасліць з сэрца. Дый не трэба лічыць гэтае сцвярдженне пафасным, узнёслым — перад усімі, хто некалі жыў тут ці па нейкай прычыне адраваўся ад зямлі маленства.

Калі гэтая кніга чым і розніцца ад папярэдняй, то кампазіцыйнай пабудовай, а таксама шырынёй ахопу прадстаўленых імёнаў. Іх ужо не тры з нечым дзясяткі, а за сотню. Пра многіх расказваецца падрабязней, пра асобных — у некалькіх радках, а калі звестак зусім мала, то называецца прозвішча, часам і год нараджэння альбо смерці. Бывае, што і тут пэўнасці няма. Значыць, пошук звестак будзе прадоўжаны. Як няма сумнення ў тым, што знойдуцца і прадаўжальнікі.

У заключнай кнізе трылогіі «Тут жыццё пачатак» (хоццаца верыць, што з цягам часу з'явіцца мінімум яшчэ

адна кніга), у прадмове «Вяртанне да вытокаў» Алесь Бельскі не прамінае магчымасці зноў прызнацца ў любові да Цімкавіч: «Тут ўсё дужа знаёмае, дарагое і блізкае сэрцу. [...] Кліча памяць кліча сэрца». Гэтай поклічнай памяццю напоўнены яго згадкі пра блізкіх яму людзей, каб, адштурхнуўшыся ад іх лёсаў, іх лістоў, што слаліся з далёкіх дарог на радзіму (ёсць сярод гэтых пасланняў і даваеннае, ёсць і ваенныя — трэба ж так ашчадна ставіцца да таго, што таксама свайго кшталту гісторыя ўласнага роду!), размотваць стужку часу, прыгадваць тое, што не толькі не забываецца, але і знікнуць назаўсёды не павінна.

У гэтай частцы Алесь Бельскі часцей ступае па цаліку, а па цаліку, вядома, заўсёды ісці цяжка. Найперш тады, калі звестак у архівах амаль не захавалася. Нярэдка даводзілася вышукваць пэўныя факты ў шматлікіх выданнях, карыстацца многімі электроннымі рэсурсамі. Калі-нікалі да гэтага падштурхоўвала тое, што захавала яго ўласная памяць.

Здзіўляцца не трэба. Цімкаўцы — такія людзі, якія здаўна паважна ставяцца да свайго мінулага. Са сваёй памяццю не выкрэсліваюць, сведкам чаго былі, здавалася б, выпадкова. Пра гэта сведчыць і такая згадка Алеся Бельскага: «[...] я, хлапчук-падлетак, часта па нядзелях раніцою бачыў на нашай Слуцкай вуліцы самавітых мужчын з георгиеўскімі крыжамі на пінжаках, і гэтыя ўзнагароды выклікалі маю цікаўнасць. Тыя мужчыны з суседніх вёсак пры поўным парадзе кіраваліся на цімкавіцкі базар, але больш за ўсё мяне ўраджаў калёка, чалавек без ног, які з узнагародамі на грудзях на так званай «самаходцы» рухаўся-перамяшчаўся, адштурхоўваючыся драўлянкамі ад зямлі». Калі Алесь пацікавіўся ў бацькі, хто яны такія, у адказ пачуў: «Гэта Георгіі, іх давалі за царскім часам». Пасля ўдакладніў: «За мужнасць і геройства».

Праз гады Алеся Бельскаму захацелася даведацца, а хто з яго землякоў быў удастоены такой высокай узнагароды. Высветліў, што пра «Вялікую Вайну», як у Расіі называюць Першую сусветную, надрукавана шмат кніг, гістарычных даследаванняў. Выйшаў на тэму «Першая сусветная вайна ў лёсе землякоў». Дзякуючы напружаным пошукам і адкрыў трох поўных георгиеўскіх кавалераў, якія былі родам з Капыльшчыны. Гэта Мікіта Сямёнавіч Ганчарык, Якаў Іосіфавіч Варвашэня і Навум Сямёнавіч Вярчук.

Алесь Іванавіч — з тых даследчыкаў, якія не толькі актыўна займаюцца пошукамі, а і дасягаюць значных поспехаў. Гэта відаць па яго кнізе «Цімкавіцкая сярэдняя школа імя Кузьмы Чорнага». Наўрад ці знойдзеш яшчэ столькі звестак пра адну з самых старэйшых навуковых устаноў Беларусі. Гісторыя яе пачынаецца з народнага вучылішча, адкрытага ў 1863 ці ў 1864 годзе. Але гэта быў не першы крок мясцовых дзяцей да ведаў. Царкоўнапрыходская школа працавала ўжо ў 1815 годзе. Дагэтуль заняткі праводзілі хатнія настаўнікі. Былі і яўрэйскія пачатковыя школы — хедары. Нават існаваў ешыбот — школа рабінаў.

***

Алесь Бельскі ў тым узросце, калі толькі займацца любімай справай. Для чалавека, які прысвяціў свой лёс літаратуры, безумоўна, гэтая справа творчая. Балазе, ён актыўнасці, як і раней, не збаўляе. Інакш і нельга. Па яго прызнанні, працуе так, каб прытрымлівацца правіла незабыўнага Кузьмы Чорнага. У яго «кожнадзённая патрэба працынацца раніцою і працаваць».

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Час ацаніў

Сёлета адзначаецца 90-годдзе народнага мастака Беларусі Аляксандра Кішчанкі. У рамках фестывалю «Манумент-2023» у Рэспубліканскай мастацкай галерэі «Палац мастацтва» Беларускае саюзнае мастакоў арганізаваў выстаўку твораў знакамітага «касмічнага» мастака-манументаліста, майстра тэматычных карцін, адметнага партрэтаста. Менавіта партрэты розных перыядаў творчасці аўтара сталі асновай экспазіцыі ў Палацы мастацтва (убачыць яе можна да 6 жніўня). З нагоды адкрыцця юбілейнага праекта прапануем успаміны і роздумы блізкіх, сяброў і калег пра Аляксандра Кішчанку і яго спадчыну.

Наталля Шаранговіч, першы намеснік старшыні Беларускага саюза мастакоў, мастацтвазнаўца: «Асоба мастака гаворыць сама за сябе. Удумайцеся, Аляксандр Кішчанка — чалавек, які нарадзіўся ў Варонежскай вобласці, вучыўся ў Львове, а рэалізаваўся як творца ў Беларусі. Ён шчыра любіў гэтую зямлю, стварыў тут сапраўдныя шэдэўры, таму мы можам ганарыцца, што гэты чалавек прыехаў у свой час сюды, у Мінск. Ён выкладаў, стварыў моцную школу манументальнага мастацтва, школу беларускага габелена.

«Думкі маці», 1988 г.

Мы вельмі рады, што маем магчымасць адкрыць выстаўку, прысвечаную 90-годдзю гэтага творцы, у зале Палаца мастацтва. Праект — напамін нам усім пра тых людзей-волату ў мастацтве, што рыхтавалі творчы грунт, на якім мацуюцца сённяшняе моладзь. Усё тое, што трапіла на выстаўку, не пакіне гледача абыхавым. Больш за 70 розных работ, у асноўным жывапісных, даюць унікальную магчымасць паглядзець, якім шляхам ішоў мастак, якімі бачыў людзей, якіх маляваў».

Наталля Рачкоўская, мастачка, педагог: «З Аляксандрам Міхайлавічам я пазнаёмілася яшчэ падчас вучобы. На практыцы нашай групе было прапанавана працаваць над творам у гасцініцы «Турыст» — рабіць пласты. Тады і сустрэліся. Пасля інстытута я прынесла свае работы на выстаўку. Іх сустрэлі непрыхільна, а Аляксандр Кішчанка абараніў гэтыя творы.

Падчас працы на Мастацкім камбінаце мы цесна супрацоўнічалі. Аднойчы, калі я была ў стане разгубленасці, мастак сказаў: «Рабі тое, што ведаеш». Гэтая простая фраза запомнілася на ўсё жыццё, паўтараю яе сваім студэнтам. Увогуле, убачыўшы эскіз, ён умеў імгненна даць параду, такую, што нідзе не пачуеш. Узровень творчасці Аляксандра Кішчанкі надзвычай высокі. Мяркую, што яго работы ніколі не будуць архайчнымі».

Леанід Хобатаў, жывапісец, сябар Аляксандра Кішчанкі: «Такіх постацей, як Аляксандр Кішчанка, у Беларусі няма. Гады яго працы былі складанымі — рабіць рэвалюцыю ў мастацтве рызыкаўна і небяспечна, мастака

«Цемрашалы», 1982 г.

могучь не прыняць. Але адбылося так, як адбылося. Аляксандр Кішчанка з'явіўся нібы з іншай цывілізацыі. Такіх пластыкі, стылістыкі, колеравага кантрасу пасля Леаніда Шчамялёва ніхто не

«Ніна і Максім», 1992 г.

чакаў. Чалавек іншай культуры прыўнёс у беларускае мастацтва абсалютную навізну, з'явіўся новы пункт адліку.

Час ацэньвае мастака, ён цэнзар. І перад намі сёння творы класіка. Наступнік Львоўскай школы, вучань цудоўнага ўкраінскага мастака Івана Скабалы,

ён навучыўся таму, чаго не магла даць адукацыя ні ў Расіі, ні ў Беларусі. Мы, тады яшчэ маладыя мастакі, успрынялі яго як генія. Удзячны, што лёс нас звёў, хоць было складана сябраваць з чалавекам, якога абагаўляеш. Заставалася адно — вучыцца».

Максім Кішчанка, сын мастака: «Чалавек з такой энергетыкай не мог не звязаць сваё жыццё з творчасцю. Нягледзячы на тое, што нарадзіўся бацька ў даваенныя гады і яго дзяцінства прыйшлося на Вялікую Айчынную, нягледзячы на ўзрушэнні, якія зведаў, гэта не зламала яго і, мабыць, зрабіла мацнейшым. На карцінах адсутнічае дэпрэсія, няма нічога з таго, што магло б нагадаць пра перажытае. Любіў маляваць твары, казаў: «Твар чалавека — твар нацыі». А ў беларусаў светлыя твары — гэтаму ён надаў шмат увагі ў сваёй творчасці.

На працягу ўсяго жыцця ён развіваўся, вучыўся. Спрабуючы свае сілы ў розных кірунках, імкнуўся знайсці сябе як майстра. І знайшоў: умела дадаваў яркія колеры, цудоўна абыходзіўся з чорнай фарбай, што надзвычай складана. Перад смерцю бацька казаў: «Ведаю, як пакласці кожны мазок». Гэта сведчыць пра тое, што чалавек паміраў на піку. На жаль, магчыма, як многія таленты, ён шмат не дарасказаў. Але тое, што прадстаўлена ў экспазіцыі, можа праліць святло на развіццё мастака — з чаго пачынаў і да чаго прыйшоў».

Яўгенія ШЫЦЬКА

Пошукі раўнавагі

Больш за 80 твораў розных перыядаў прадстаўлены на персанальнай выстаўцы Наталлі Рачкоўскай «Элегія». Часовая экспазіцыя — своеасаблівае справаздача, прымаркаваная да 75-годдзя аўтара, размясцілася ў вялікай прасторы Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага. Убачыць работы, створаныя ў розных тэхніках жывапісу, графікі, керамікі за перыяд з пачатку 1980-х гадоў, можна да 6 жніўня. Апроч іх дэманструюцца фатаграфіі, на якіх выяўлены манументальна-дэкаратыўныя работы Наталлі Рачкоўскай.

Почырк мастачкі вельмі пазнавальны, між тым нават мастацтвазнаўцы не могуць сысціся на тым, да якога напрамку аднесці работы Наталлі Рачкоўскай. Цікавыя ўзаемаадносіны формы і колеру, безупынная цяга да геаметрызму, смелыя супрацьпастаўленні ў рамках кампазіцыі, дэкарыраванне свету, народжаная фантазія, — пераканаўчасць эксперыментаў

Наталлі Рачкоўскай відавочная. У творчасці аўтара адчуваецца ўплыў і футурызму, і супрэматызму, і кубізму, аднак мастачцы ўласціва і тонкае адчуванне рэальнасці. У творах шмат асабістага, звязанага з мінулым і бачаннем сучаснасці і будучыні.

Павіншаваць Наталлю Рачкоўскую з выстаўкай прыйшлі першы намеснік старшыні Беларускага саюза мастакоў Наталля Шаранговіч, заслужаны архітэктар Беларусі Юрый Градаў, мастак Рыгор Іваню... Сярод шаноўных гасцей была і папечніца мастачкі — мастацтвазнаўца, арт-крытык, куратар Ларыса Фінкельштэйн.

«Кампазіцыя №1». З серыі «У пошуках раўнавагі», 1989 г.

— З Наталляй Рачкоўскай мы пачыналі разам, — адзначыла эксперт. — Прайшло 50 гадоў з таго часу, як мы ў Палацы мастацтва пачалі арганізоўваць выстаўкі. Пазней Наталля сама стварала шмат праектаў —

«Грэчаскі матыў. Кора», 1988 г.

не толькі аўтарскіх. Яна першая прадставіла выстаўку беларускіх мастакоў у Цэнтральным доме мастака ў Маскве. Для нас гэта было ўсё адно што злятаць у космас. Ва ўсім, што мастачка робіць, прысутнічае надзвычайная інтэлігентнасць. Яе дакладнае, вострае ўспрыманне свету, неверагодна тонкае яго ўвасабленне ва ўсіх відах мастацтва, да якіх яна дакранаецца, — у гэтым бачыцца надзвычайная пазнавальнасць і абсалютная непаўторнасць. Наталля Рачкоўская бліскуча валодае лініяй і колерам, фарматам і кампазіцыяй — і паспяхова перадае свае веды студэнтам. Хоць сама пачынала навобмацак, бо належыць да пакалення, якое нараджала хвалю беларускага авангарду 1970-х і сённяшняга часу. Але пры ўсёй авангарднасці мыслення мастачкі, яе крэатыўнасці адчуваецца моцны бэкграўнд, веды па гісторыі мастацтва.

Ключавая серыя выстаўкі мае назву «У пошуках раўнавагі». Гэтае словазлучэнне сведчыць пра лейтматыў творчасці майстра. Сапраўды, неабсяжны свет са сваёй стваральнай і разбуральнай сілай прымушае часам ліхаманкава, часам проста трывожна шукаць надзейнае апірышча, дзе б яго ні знаходзілася. Высвятляецца, ім можа стаць нават дзёрзкі авангард.

Яўгенія ШЫЦЬКА, фота аўтара

Даведка «ЛіМа»

Наталля Рачкоўская — беларускі жывапісец, графік, кераміст, манументаліст. Нарадзілася 6 студзеня 1948 года ў Мінску. У 1972 годзе скончыла Беларускае дзяржаўнае тэатральна-мастацкае інстытут (цяпер Беларускае дзяржаўнае акадэмія мастацтваў). З гэтага часу стварала мастацкія манументальныя работы ў тэхніках мазаікі, вітража, керамікі, скульптуры на Мінскім мастацкім камбінаце. У 1988 годзе ўступіла ў Беларускае саюзнае мастакоў, у 2000—2014 гг. з'яўлялася членам Міжнароднай гільдыі жывапісцаў. З 2002 года працуе ў Дзяржаўным інстытуце кіравання і сацыяльных тэхналогій Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, з 2011 года займае пасаду дацэнта кафедры мастацтваў і асяродкавага дызайну. Наталля Амінаўна — аўтар уласных курсаў і навучальных праграм, а таксама вучэбных дапаможнікаў і фундаментальных падручнікаў.

Горад валошкавага колеру

Цікавы факт: галоўная сцэнічная пляцоўка фестывалю — Летні амфітэатр — таксама мае сваю асабістую гісторыю рэкордаў. За гады правядзення «Славянскага базару» на гэтай сцэне стаялі прадстаўнікі больш чым 80 краін і 5 кантынентаў; праз амфітэатр прайшло каля 60 тысяч артыстаў і ўдзельнікаў; сцэна вытрымала звыш 2 тысяч тон абсталявання. У гэтым годзе падзеі форуму мастацтваў асвятлялі каля 500 прадстаўнікоў СМІ з 8 краін свету.

Музычныя перамогі

На небасхіле сусветнай вакальнай творчасці запаліліся новыя зоркі па выніках двух галоўных конкурсаў фестывалю. Першымі ў вакальным спаборніцтве ўзялі ўдзел юныя спевакі з 18 краін свету, якія ўпершыню за гісторыю конкурсу выступалі пад акампанемент аркестра. На Міжнародным дзіцячым музычным конкурсе «Віцебск-2023» Беларусь прадстаўляла Сафія Рустамава, за два дні яна атрымала ад журы 136 балаў са 140 магчымых. Урадженка Брэста стала ўладальніцай I прэміі конкурсу і атрымала спецыяльны прыз Парламенцкага Сходу Саюза Беларусі і Расіі.

Гран-пры заваяваў юны выканаўца з Казахстана Шэрхан Арыстан. На цырымоніі ўрачыстага адкрыцця 12-гадоваму спеваку яе ўручыў Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка. Журы ацаніла вакальны талент Шэрхана найвышэйшым балам у абодва конкурсныя дні, а сам хлопчык прызнаўся, што вельмі марыць стаць зоркай эстрады, каб на радзіме яго ведаў кожны.

На Міжнародным конкурсе маладых выканаўцаў эстраднай песні «Віцебск-2023» Беларусь прадставіў Самір Ёлчыёў з Оршы — гэта таксама для форуму мастацтваў упершыню, яшчэ ніколі нашу краіну ў Віцебску не прадстаўляў яе ўраджэнец. У першы конкурсны дзень Самір выйшаў на сцэну апошнім і выканаў песню Уладзіміра Мулявіна «Чырвоная ружа». У другі дзень вакальнага спаборніцтва ён запаліў залу яркай кампазіцыяй «Feeling Good».

Уладальніцай дарослай Ліры конкурсу стала спявачка з Арменіі Маша Мнджэян. Самір Ёлчыёў уступіў пераможцы ўсяго адзін бал, атрымаўшы першую прэмію і спецыяльны прыз Парламенцкага Сходу Саюза Беларусі і Расіі.

Вучыцца ў тэатры

Культурна-адукацыйны праект «Тэатральная лабараторыя» ў гэтым годзе прайшоў у Віцебску ў другі раз. На сцэне Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа сабраліся каля 40 лепшых беларускіх і расійскіх студэнтаў профільных устаноў адукацыі і маладых выкладчыкаў, якія вучыліся ў прафесараў ГИТИСа. На працягу тыдня маладыя актёры разбіралі шэкспіраўскага «Гамлета» і 17 ліпеня правялі адкрыты ўрок.

«Прайшло ўдала, нават, магчыма, больш удада, чым летась, бо былі людзі, якія прыехалі на лабараторыю

Летась гэта былі «Тры сястры» Чэхава, цяпер — «Гамлет». Калі казаць строга, паспраўднаму і па школе, то ніякага паказу сёння быць не павінна і не можа быць. Гэта адкрыты ўрок», — адзначыў кіраўнік лабараторыі, прафесар ГИТИСа, заслужаны дзеяч мастацтваў Расіі Аляксандр Бармак.

Гэты карысны вопыт прамога ўзаемадзеяння з тэатральнымі мэтрамі ацанілі ўсе ўдзельнікі праекта, некаторыя са студэнтаў завіталі ў лабараторыю ўжо другі раз. Аляксандр Бармак падкрэсліў, што ў наступным годзе хацелася б расунуць рамкі праекта «Тэатральная лабараторыя», узбуйніць яго. «Заняткі па вакале, маўленні, сцэнічным руху, а сёлета была і оперная частка (да студэнтаў запрашалі майстроў опернай сцэны), — мы змясцілі ў сціслыя тэрміны. Атрымалася насычана, канцэнтравана, але часу, як гэта часта бывае, грошкі не хапала».

Горад танцаваў і спяваў

Калі хтосьці з жыхароў і гасцей культурнай сталіцы не змог завітаць на асноўныя канцэртныя пляцоўкі фестывалю, то атмасферай свята пад знакам валошкі былі

Шэрхан Арыстан падчас выступлення.

прасякнуты ўсе гарадскія вуліцы. Тут доўгімі радамі расцягнуліся стракатыя палаткі майстроў народнай творчасці, плошча Свабоды прэзентавала адметнасці абласцей Беларусі — тут былі і клубнічныя падворкі, і знамітая глыбоцкая вішня. Менавіта плошча Свабоды стала месцам правядзення каларытных конкурсаў і паказаў.

Так, тут закружыліся ў віхуры лявоніхі, кракавяка і падэспані ўдзельнікі Х Міжнароднага турніру народных танцаў «Танцуем разам». Геаграфія ўдзельнікаў — Віцебская, Мінская, Гомельская, Магілёўская, Гродзенская вобласці, а таксама прадстаўнікі Смаленскага і Пскоўскага рэгіёнаў. Усяго каля 300 чалавек сабраў батл харэаграфічнай імпрывізацыі (салісты і пары), дзе не толькі дарослыя, але і зусім юныя танцоры змагаліся ў танцавальным паядынку.

Яшчэ адно Міжнароднае свята-конкурс па лозапляценні «Лазовы прут» сабрала лепшых майстроў народных мастацкіх рамёстваў на «Славянскім базары ў Віцебску». Гледачы назіралі за стварэннем аўтэнтчных вырабаў, знаёміліся з тэхнікамі і атрымлівалі асалоду ад атмасферы свята.

Фестываль вулічнага мастацтва «На сямі вятрах» сёлета здзіўляў турыстаў ілюзіямі, тэатральнымі сустрэчамі і начнымі шоу на новай пляцоўцы — даху гандлёвага цэнтра «Марка-Сіці». А яшчэ арганізатары фэсту распрацавалі да XXXII Міжнароднага фестывалю мастацтваў сваё мабільнае прыкладанне, з дапамогай якога любы ахвотны мог знайсці цікавую для сябе адну з сям'і лакацый і не згубіцца ў кругаваароце вулічных падзей.

Народны *open-air*, які разгарнуўся на Пушкінскай плошчы ў межах Дзён Саюзнай дзяржавы, цэлы дзень запрашаў на падворкі беларуска-расійскіх раёнаў-пабрацімаў. Тут братэрскія народы дэманстравалі «разыначкі» нацыянальных страў, адметныя рамёствы сваіх рэгіёнаў, а на сцэне шчырыя музычныя прывітанні з Беларусі і Расіі дарылі лепшыя калектывы мастацкай самадзейнасці.

Самір Ёлчыёў (Беларусь).

Горад майстроў «Задзвінскі кірмаш» сёлета сабраў на ўзбярэжжы Дзвіны больш за 400 рамеснікаў з розных краін, якія прывезлі на фестываль тэматычныя і смачныя вырабы. Майстар з Самары вырабляе са старых шкляных бутэлек незвычайныя закусачныя талеркі. Тэхналогія простая: пад уздзеяннем высокіх тэмператур шкло плавіцца, а потым яму надаюць патрэбную форму. У некаторыя такія вырабы яшчэ змяшчаюць яркія малюнкi з выявамі рыбака. Каштуе надорага, а такі незвычайны элемент дэкару выглядае як твор высокага мастацтва ў стылі авангард.

Тры сябры з Віцебска займаюцца вырабам фігурнай драўлянай мазаікі, але замест звыклых для нас пазлаў агульную карціну складаюць маленькія фігуркі жывёл, якія занесены ў Чырвоную кнігу Беларусі. На беларускім рынку яны сталі першымі, хто пачаў вырабляць такую забаву не толькі для дзяцей, але і для дарослых. Усе ілюстрацыі — валошкі, звяры, героі фільмаў — распрацаваны ілюстратарам з нуля, таму кожная такая скрынка з драўлянымі фігуркамі ўнікальная. У Горадзе майстроў таварышы прапаноўвалі мазаіку фарматаў А5 і А4, а ў будучыні плануюць перавесці ўсе карціны ў фармат А3.

Аўтакранаўшчык па прафесіі, але асоба творчая па жыцці, Уладзімір Кончыц з Гомельшчыны прывёз у горад на Дзвіне драўляных распісных рыб рознага колеру і памераў. Ужо 15 гадоў Уладзімір Яўгенавіч выразае з сасны шчупакоў, карасёў і іншых прадстаўнікоў воднага царства. Сумесна з мастакамі з усёй краіны незвычайныя драўляныя нарыхтоўкі ён ператварае ў інтэр'ерныя шэдэўры. Кожны, хто спыняўся каля яго палаткі, разяўляў рот ад захаплення, а вось набыць, напрыклад, вялікага шчупака каштавала 450 рублёў. Майстар паказаў і самы дарагі тавар — гэта драўляны баравік, на ножцы якога выразаны твар дзядка-лесавічка з доўгай сівай бародой, мухамораў і нават божымі кароўкамі. На шапцы ў баравіка «прыселі» страказа, зялёны конік і пчолак —

Фота БелТА.

дэталёва выразаныя насякомыя здымныя, трымаюцца на драўлянай ножцы. Гэты ў прамым сэнсе шэдэўр разбыў па дрэве каштуе 1200 рублёў.

Бывай, фестываль

Падведзены вынікі XXXII валошкавага фестывалю ў горадзе на Дзвіне. Ён, як і ў мінулыя гады, пакінуў у сэрцы кожнага гасця і жыхара нашай краіны часцінку незабыўнай атмасферы, эйфарыі ад адзінства ўсіх народаў у адным паўночным горадзе. Прадстаўнікі 35 краін свету сёлета сустрэліся ў Віцебску пад дэвізам «Праз мастацтва — да міру і ўзаемаразумення», а гэта — найгалоўнейшае, што павінна несці творчасць.

Аляксандра ГВОЗДЗЕВА

Фота Лізаветы Голаб.

другі год запар. Мы працуем не для гледача, не ставім спектакль, не ставім урыўкі. Мы правяраем тую метадалогію, якая ўяўляецца самай сучаснай і важнай для нашага тэатра, і правяраем яе на любым матэрыяле.

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

Рамантыка абсурду

Ужо 93 гады як перастала існаваць правакацыйнае літаратурнае аб'яднанне ОБЭРИУ («Аб'яднанне рэальнага мастацтва»), аднак галасы кожнага з яго ўдзельнікаў працягваюць гучаць і сёння, набываючы розныя інтанацыі. 8 красавіка 2023 года ў Рэспубліканскім тэатры беларускай драматургіі адбылася прэм'ера спектакля «Вось я і прыйшла» рэжысёра Аляксандра Бародкі на матывах аповесці «Старая», урыўкаў з прэзентацыйнага зборніка «Выпадкі», вершаў і дзённікаў Данііла Хармса — здаецца, самага неадназначнага (настолькі, наколькі неразгаданага) пісьменніка першай паловы XX стагоддзя. Паспрабуем разабрацца, чым адрозніваецца рэжысёрская інтэрпрэтацыя ад сюжэта літаратурнага твора.

«Вось я і прыйшла» — пастаноўка цалкам у духу РТБД (хто часта там бывае, той зразумее, чаму): гарманічнае перапляценне арыстакратычнага і народнага, выяўленае ў рэпліках герояў, рухах, песнях, музыцы, не пакідае аб'якавым нават самага патрабавальнага глядача. Спектакль уяўляе сабой удалы сінтэз усіх літаратурных праяў авангардыста, футурыста Данііла Хармса: гэта і вершы, увасобленыя ў песеннай форме, і проза. Аднак галоўная сюжэтная лінія закручваецца на аснове аповесці «Старая» — твора, які ўключае ў сябе элементы абсурду, гратэску, інтэртэкстуальнасці, плыні свядомасці і падсвядомасці і іншых мадэрнісцкіх «фарбаў». Перш чым параўноўваць, варта нагадаць чытачу сюжэт твора.

Пазбаўлены імя галоўны герой — пісьменнік, у якога ўзнікае ідэя рамана. Ёсць цудатворца, які не стварае цуд: ён як бы можа, але не робіць гэтага. Мужчына настрайвае сябе на тое, каб прыступіць да твора, аднак, акрамя выразу «Цудатворца быў высокага росту», нічога напісаць не можа. І тут нечакана ў кватэру галоўнага героя прыходзіць Старая (відавочна, пераломны сімвалічны вобраз, які можа мець мноства трактовак) і пачынае паводзіць сябе як гаспадыня, усе загады якой мужчына выконвае. Нечакана, як і з'явілася, Старая памірае. Галоўны герой перманентна адчувае трывогу і наважваецца ўтапіць нябожчыцу ў балоце, каб ніхто не даведаўся і нічога не запоздзіў. Ажыццявіць план не атрымліваецца: у цягніку, пакуль мужчына хадзіў у прыбіральню, скралі чамадан, у якім ляжала мёртва Старая (цікава, як успрымаецца гэты пераказ тым, хто не чытаў аповесць?). Нягледзячы на тое, што лагічна перадаць ірэальнасць мадэрнісцкага сюжэта вельмі складана, вышэй пададзены вельмі кароткі пераказ.

Няпростая акрэсліць галоўную ідэю аповесці, таму што ў творы выкарыстоўваюцца неадназначныя сімвалы, а таксама няма дакладнай тэматычнай акцэнтацыі (тым самым важнасць набывае кожны эпізод). Усе гэтыя аргументы падводзяць да думкі: Хармс наўмысна пакінуў магчымасць кожнаму чытачу знайсці свой, асабісты адказ на пытанне: якая ідэя дамінуе ў аповесці? Алегорыі розных узроўняў — унутрыасобаснага, рэлігійнага, палітычнага, эзатэрычнага і інш. — можна знайсці ў творы.

Ёсць даследчыя працы, у якіх даказваецца, што Хармс у галоўным героі адлюстравваў сябе. Менавіта гэтую версію прыняў рэжысёр спектакля «Вось я і прыйшла» Аляксандр Бародка. Пачнём з назвы.

«Вось я і прыйшла!» — менавіта з гэтымі словамі Старая паўстае перад галоўным героем, і пачынаецца асноўнае дзеянне аповесці. Рэжысёр нездарма абраў гэтую рэпліку ў якасці назвы, бо пры пэўным мастацкім асэнсаванні і перапрацоўцы настолькі экспрэсіўны выраз можа мець мноства дадатковых сэнсаў, што і атрымалася прадэманстраваць. Калі ў творы Хармса Старая адна, то ў Аляксандра Бародкі — пяць

(можа, нават шэсць — у залежнасці ад таго, з якога ракурсу паглядзець на канцоўку)! Гэтае раслаенне асобы ўзмацняе ўплыў відавочна адмоўнага персанажа: Старыя з'яўляюцца паступова, эпізод за эпізодам, тым самым запальваючы і разганяючы атмасферу вакол галоўнага героя, і прамаўляюць адны і тыя ж словы: «Вось я і прыйшла!».

Як ужо згадвалася, складана акрэсліць галоўную ідэю аповесці. Выбраць тую, якая бліжэй, можна, але не для РТБД! Сюжэт закручваецца так, што напрыканцы разумееш: кожная Старая — гэта муза, якая натхняе галоўнага героя. У Хармса ж гэта хутчэй ачалавечанае надакучлівае адчуванне немагчымасці займацца сваёй справай: пісаць рамана пра цудатворца. Гэта нешта ірэальнае, неадчувальнае, што дакладна не натхняе, не падштурхоўвае да выканання чаго-небудзь, а, наадварот, прыпыняе, нават тармозіць працэс (думаю, у кожнага былі беспадстаўныя прычыны не займацца той творчай справай, якая прыносіць задавальненне: проста так, «не хачу»). Такая рэжысёрская інтэрпрэтацыя дае магчымасць глядачу ўбачыць адваротны бок ідэі Хармса: тое, што ніяк не датычыцца «Старой». Таму і многія «дробязі» спектакля выкананы наадварот. Напрыклад, у Хармса быў момант, калі герой баяўся, што Старая ажыве і ўкусіць яго, але гэтага не здарылася, а ў «Вось я і прыйшла» — адбылося.

Гэта зроблена з той жа мэтай: паказаць рознабавы (і станоўчы, і адмоўны) уплыў Старых-муз, прымусяць героя — Хармса (ролю, дарэчы, выконваюць два акцёры: Максім Брагінец, Дзяніс Аўхарэнка) — выйсці за межы аднаго сказа.

У пастаноўцы выраз «А што, па-вашаму, горш: нябожчыкі ці дзеці?» быў наўмысна заменены на іншы: «А што, па-вашаму, горш: нябожчыкі ці людзі?» Такое сэнсавое змяненне тэксту мае маральна-духоўныя прычыны, што нівелюе правакацыйную аўтарскую пазіцыю. Думаю, ні для каго не навіна, што Хармс ненавідзеў дзяцей, аднак такая характэрная фарба не можа прысутнічаць на палатне рэжысёра, які не падтрымлівае гэтую пазіцыю.

Варта назваць яшчэ аднаго персанажа аповесці — Сакердона Міхайлавіча, якога таксама іграюць два акцёры: Сяргей Шымко і Максім Карасцялёў. Ён літаратар і блізкі прыяцель галоўнага героя. Персанаж неадназначны (як і ўсе астатнія, вядома). У аповесці ён дапамагае раскрыць асобу галоўнага героя. Праз сцэны з Сакердонам Міхайлавічам чытач бачыць пісьменніка, які хлусіць, кажучы пра тое, што твор

пішацца, прычым вельмі імкліва: «Спісаў прорву паперы». У спектаклі вобраз Сакердона Міхайлавіча выкарыстоўваецца не толькі для таго, каб ярчэй паказаць характар галоўнага героя. Напрыканцы пастаноўкі мужчына ператвараецца ў адну з шасці Старых. Калі ўспомніць, што для рэжысёра Старыя — гэта музы, атрымліваецца, што аўтар цэніць сяброўства, здольнае матываваць і накіроўваць чалавека.

Канцоўка спектакля, як і ідэяная інтэрпрэтацыя ў цэлым, процілегла фіналу аповесці. З'яўляецца заключная, шостая, Старая. Раней згадвалася, што адну з герань складаюць назваць Старой, бо яна не падаецца часткай

раслаення асобы. Яна — Дамачка з булачнай (ролю выканала Юлія Лазоўская). У аповесці іграе эпізодычную ролю, якая толькі падкрэслівае пэўныя рысы мужчыны, а ў спектаклі — вызначальную: паміж галоўным героем і дзяўчынай успыхае каханне, і ён працягвае пісаць. Адназначны хэпі-энд: мужчына вырываўся з межаў аднаго сказа. У Хармса ж усё наадварот. Дачытваючы твор, упадаеш у экзістэнцыйны жых: думка пра тое, што, як ні пазбаўляйся ад Старой (разумовага грузу, інтэлектуальнай празмернасці, якая спараджае ў якасці пабочных эфектаў бессэнсоўную барацьбу з унутранымі беспадстаўнымі страхамі), яна нікуды не сыдзе, не знікне.

Як згадвалася ў самым пачатку, для поўнамаштабнай рэалізацыі спектакля «Вось я і прыйшла» паслужыла не толькі аповесць, але і паэзія Данііла Хармса: вершы «Сяброўка», «Старая» і «Добрая песенька пра Фефюлю», у якой фанетычна нязручны і бессэнсоўны аказіялізм «Первакокин» быў адаптаваны на «Першакокін». Асаблівасць РТБД — усе спектаклі на беларускай мове, і «Вось я і прыйшла» — не выключэнне.

Асобнай увагі заслугоўвае перапрацоўка дзённікавых запісаў. У спектаклі Старыя залязаць у асабісты дзённік і пачынаюць адна за адной агучваць самае патаемнае для галоўнага героя — цяжка нават уявіць, як адчуваў сябе мужчына ў той момант! У пастаноўцы былі задзейнічаны запісы Хармса пачынаючы з 1925 года, калі ўсе думкі пісьменніка былі сканцэнтраваны на вельмі гарачым, пачуццёвым і эмацыянальным насычаным (з адной крайнасці ў іншую) каханні да Эстэр Русаковай. Данііл Іванавіч быў у шлюбе з гэтай жанчынай да 1933 года.

Звязанне сюжэта «Старой» і дзённікавых запісаў патрэбнае хутчэй для таго, каб апраўдаць шчаслівую канцоўку (бо неабходны аргумент, каб пацвердзіць рэжысёрскае бачанне).

У 1928 годзе ў часопісе «Афішы Дома друку» апублікавалі дэкларацыю ОБЭРИУ. У ёй удзельнікі аб'яднання абвясцілі сябе «новым атрадам левага рэвалюцыйнага мастацтва» і апісалі свае погляды на літаратуру — нязгоды з мовай «заумі» (вершы, ў якіх выкарыстоўваліся не ўжывальныя ў паўсядзённым жыцці словы) і рэалізм, а таксама заявілі: «Мы — паэты новага света адчування і новага мастацтва. Мы — творцы не толькі новай паэтычнай мовы, але і стваральнікі новага адчування жыцця і яго прадметаў...» І гэта, разважаючы праз час, сапраўды так. Чаго варта толькі адзін Данііл Хармс... Радасна, што ў беларускай тэатральнай прасторы існуе такі інтэлектуальна насычаны спектакль. Пастаноўка не стала альтэрнатывай тэксту — хутчэй унікальным асабістым бачаннем рэжысёра, лагічным працягам або — так будзе дакладней — новай формай успрымання жыцця і творчасці Данііла Хармса.

Антон АНТОНАЎ
Фотаздымкі з сайта rtbd.by

З наших загадкавых продкаў

Лепшы спосаб спазнаць будучае — кінучь позірк у мінулае. Паводле Бібліі, самыя старажытныя людзі на Зямлі — Адам і Ева. У іх нарадзілася двойне сыноў — Каін і Авель. Жылі браты ў згодзе. Ды толькі Авель забіў свайго брата. Пасля гэтага Бог затапіў Зямлю. У каўчэгу ўратаваўся толькі Ной са сваімі сынамі Хамам, Сімам і Яфетам. З сабой яны ўзялі па пары ўсіх жывёл. Аднаго сына Яфета звалі Славен. Ад яго і пайшлі славяне.

На тэрыторыі сучаснай Беларусі, як сведчаць археалагічныя раскопкі, першыя людзі з’явіліся 300 тысяч гадоў назад. З насойваннем леднікова адступілі на поўдзень. Поўнае засяленне адбылося толькі каля 10 тысяч гадоў таму. Па-ранейшаму адны плямёны прыходзілі, іншыя пакідалі гэтыя землі. Так адбывалася, пакуль тут не ўсталяваліся крывічы, дрыгавічы і радзімічы — папярэднікі беларусаў. Гэта адбылося ўжо бліжэй да нашых дзён. Так, дрыгавічы і радзімічы з’явіліся недзе ў IX стагоддзі. Ужо новай эры.

Дрыгавічы займалі тэрыторыю на поўдзень ад Прыпяці, на ўсход ад Дняпра. Да месца, дзе цяперашні горад Быхаў. На поўначы іх тэрыторыі абмяжоўваліся Барысавам, Лагойскам, Заслаўем. Магчыма, жылі і каля Пінска. І нават каля Заходняга Буга. Таксама ў IX стагоддзі, але ў міжрэччы Дзясны і Дняпра па цячэнні Сажа і яго прытокаў, з’явіліся радзімічы. Крывічы яшчэ ў апошняй чвэрці I тысячагоддзя да н. э. населялі Усходнюю Еўропу. Іх было некалькі плямёнаў. На працягу VII—IX стст. у тых мясцінах вакол Полацка жылі заходнія крывічы, ці палачане. Полацк, як вядома, — самы старажытны горад нашай краіны. Бацька гарадоў беларускіх. А Полацкае княства — старажытная беларуская дзяржава.

Тое, што трэба чытаць

Гісторыкі, хочучы даведацца пра якія-небудзь вельмі далёкія падзеі, звычайна зазіраюць у «Аповесць мінулых гадоў». Гэта літаратурны помнік Старажытнай Русі. Той, дзе жылі і нашы прашчурны. Традыцыйна складалася так, што ён з’яўляецца асноўнай крыніцай па ранняй гісторыі ўсходніх славян. Але «Аповесць мінулых гадоў» не расказвае пра тое, што адбывалася на ўсходнеславянскіх землях да гэтага летапісу.

Прабел ліквідуе «Вялесавыя кнігі». Праўда, некаторыя навукоўцы сцвярджаюць, што гэта не арыгінальны тэкст, а толькі падробка пад яго. Маўляў, напісана яна не ў глыбокай старажытнасці, а недзе ў пачатку XX стагоддзя. Хто яго ведае... Магчыма, і падробка. Толькі калі і падробка, то вельмі таленавітая. Напісана кімсьці, хто добра разбіраўся ў гісторыі.

У «Вялесавай кнізе» шмат цікавых вестак. Нямала ў ёй і легенд, паданняў, якія больш нідзе не напаткаеш. Сярод іх — гісторыя пра Скрэву, ад якой нібыта пайшлі крывічы. Ды і некаторыя гісторыкі ўпэўнены, што некалі жыў нехта Крэва, які і стаў пачынальнікам роду. Іншыя называюць яго Крыва. Нават з падвойным імем — Крыва-Крывэйтэ. Нібы з’яўляўся першым язычніцкім святаром у сваім племені. Пасля яго смерці племя і пачало называцца крывічамі.

Думка таксама слухная. Як і тое, што «крывічы» — вытворнае ад слова «крывізна». Таксама блізка да ісціны. Крывічы будавалі сваё жыллё на пагорках, а гэтая мясцовасць звычайна няроўная. Пагоркі змяняюцца лагчынамі. Лагчыны пераходзяць у яры. Далей зноў размяшчаюцца пагоркі. Зірнеш здалёку — крывізна атрымліваецца. Слова ж «крывізна» сапраўды па гучанні блізкае слову «крывічы». Хоць можна да ўсяго і прасцей падысці: крывічы — значыць, людзі, роднасныя нам па крыві. Іначай кажучы, крэўныя людзі.

Кожная з гэтых версій адносна паходжання назвы «крывічы» — па-свойму праўдападобная. Ва ўсякім разе ніводную з іх немагчыма адпрэчыць. Аднак так можна меркаваць, пакуль не прачытаеш легенду пра Скрэву ў «Вялесавай кнізе». Легенда, як і паданне, бадай, кожны скажа, — гэта фальклорны творы. Абодва расказваюць не толькі пра тое, што было, але і пра тое, што магло быць. З той толькі розніцай, што ў легендзе прысутнічае куды больш незвычайнага, часам фантастычнага. Але яно падаецца і ўспрымаецца як верагоднае.

Дарэчы, сэнс слова «легенда» паходзіць ад лацінскага *legenda*. У перакладзе на беларускую мову — «тое, што трэба чытаць». Гісторыя пра Скрэву такая, ад якой вее загадкаваасцю і рамантычнасцю. І ў якую хочацца верыць. Настолькі ж усё прывабнае ў сваёй непаўторнасці.

Было ў бацькоў тры дачкі

Было гэта даўным-даўно. Яшчэ ў VII стагоддзі да новай эры. Жыла ў той час на зямлі язычніцкая жрыца Славуня. Быў у яе муж Багумір. Разам яны гадавалі трох дачок. Малодшую

Так уяўляецца жонка Багуміра Славуня.

звалі Палева. Старэйшую — Дрэва. Сярэдняя ж была Скрэва.

Багумір з’яўляўся адным з правадыроў-цароў скіфскага племені. Ён меў вялікі аўтарытэт сярод супляменнікаў. Аднак асаблівай павагай карысталася Славуня. Яна ведала шмат таго, чаго не ведалі яе суайчыннікі. Магла размаўляць з самім Сварогам — самым галоўным богам усходніх славян, нябесным богам агню.

Да Сварога звычайна звярталіся тады, калі трэба было прыняць нейкае важнае рашэнне. Чарговы раз неабходнасць у гэтым з’явілася, калі скіфы вырашылі вярнуцца на зямлю сваіх продкаў. Запыталася Славуня ў Сварога, ці трэба гэта рабіць. Адказаў ёй Сварог:

— Даўно я хацеў пачуць ад цябе гэта. Сапраўды, надта далёка адсюль ёсць вельмі ўрадлівыя землі. Там без канца краю муроўныя лугі. Рэкі паўнаводныя, шырокія. Азёры глыбокія. У рэках і азёрах шмат водзіцца рознай рыбы.

Не паспела Славуня сказаць Сварогу, каб хутчэй паказаў шлях у тую землі, як яго голас стаў жорсткі:

— Хопіць вам ваяваць. Досыць войны весці. Хопіць марна кроў праліваць. Час за розум брацца. Каб вашы правадыры разумнейшыя былі, яны б ніколі не зрушыліся з ранейшых месцаў. Толькі заваёўніцкая прага пазбавіла іх цвярозай развагі.

Паслухаліся супляменнікі Славуню, калі яна перадала ім наказ Сварога. Накіраваліся ў няблізкую дарогу. Спыняліся толькі тады, калі пачыналася сцюдзёная зіма. Ці вясной, калі выходзілі з берагоў рэкі. А так — дарога, дарога, дарога... Праз некалькі гадоў апынуліся ў месцы, якое ім асабліва спадабалася.

Зноў звярнулася Славуня да Сварога. — Выкажы сваю волю, магутны Сварог! — папрасіла яна. — Адкажы, што і як рабіць нам далей.

Пачуў Сварог просьбу яе. Адгукнуўся на поклік не толькі яе, а ўсяго народа, жрыцай якога яна з’яўлялася. Сказаў Бог Сварог Славуні:

— Воля мая такая... Мая і, — дадаў ён, — нябёсаў воля...

Слухала Славуня Сварога. Кожнае яго слова лавіла. А ён працягваў:

— Ваш народ павінен жыць на гэтай зямлі, да якой вы прыйшлі, пераадолеўшы столькі перашкод. Але тут ужо жывуць тыя, хто лічыць яе даўно

сваёй. Не трэба з імі ваяваць. Вы павінны жыць з імі ў міры і згодзе. А каб запанавалі надалей мір і згода, вам неабходна парадніцца з тамашнімі народамі.

Сказаў Сварог і як гэта лепей зрабіць. Яна думала, што парайць скіфскіх юнакоў ажаніць з дзяўчатамі тутэйшых плямён. Толькі ён разважыў інакш:

— Тры дачкі ў цябе, слаўная царыца. Няхай муж твой і падшукае для кожнай з іх жаніхоў. А дзе знайсці іх, ахвотна падкажу. Шлях пакажа мая вешчая птушка.

Павяла вешчая птушка

Толькі сказаў так Бог Сварог, як з’явілася поруч са Славуняй птушка, якую ён успомніў. Думкі яго прачытала, таму і хутка прыляцела. Назвалася яна Маці Слава. Чаму ў яе такое дзіўнае імя, Славуня і не думала пытацца. Калі перад табой пасланец самога Сварога, нельга пытанні задаваць. Ён сам ведае, што робіць. Як ведаюць гэта і яго пасланцы.

Сказала Маці Слава Славуні: — Няхай муж твой хутчэй запрагае ў павозку найлепшых коней сваіх. Ды следам за мной кіруецца. Я пакажу шлях, куды трэба ехаць. Дзе жаніхоў для дачок шукаць.

Паклікала Славуня Багуміра. Расказала яму пра наказ Сварога. І пра тое, як жаніхоў для дачок знайсці. Узрадаваўся Багумір такому рашэнню Сварога. Яму і самому войны даўно надакучылі. Хацеў жыць у міры і згодзе з іншымі плямёнамі.

Узяў гожую павозку. Запрог у яе найлепшых коней сваіх. І следам за Маці Славай паехаў. Дзень ехаў, другі ехаў. Чарговая ноч заспела Багуміра пасярод вялізнага поля. Здавалася, ніколі яму не будзе канца.

Коні стаміліся. Цёмна стала. Паспеў заўважыць пасярэдзіне поля адзінокі вялізны дуб. Да яго вешчая птушка і павяла Багуміра. Прыехаў да дуба. Расклаў непадалёку ад яго вогнішча. Начаваць сабраўся. Але не паспеў прылегчы, як невядома адкуль тры юнакі на конях з’явіліся.

Павіталіся. Запыталіся ў Багуміра: — Скуль ты, добры чалавек, прыехаў? Куды кіруешся?

Багуміру юнакі адразу спадабаліся. Таму не стаў хітраваць. Нічога не ўтаіў. Расказаў усё, як на споведзі.

— Зяцёў сабе шукаеш?! — узрадаваліся юнакі. — Мы таксама невыпадкова ў дарогу сабраліся. Ніяк не можам знайсці, каго б з дзяўчат у жонкі ўзяць.

— Паехалі да мяне, — прапанаваў Багумір. — Гэтакіх прыгажунь пакажу вам, што наўрад ці яшчэ дзе такіх знойдзеце.

Юнакі згадзіліся. Назаўтра раніцой яны паехалі разам з Багумірам да ракі, дзе размясцілася племя скіфаў.

Сурыну піць — доўга жыць

Як толькі прыехалі, пазнаёміў Багумір будучых зяцёў са сваёй жонкай. Акінула іх позіркам Славуня: ладныя, стройныя, прыгожыя. Падумала нават: калі б і наказу Сварога не было, усё адно, не задумаючыся, за іх можна выдаваць дачок. А калі воля Сварога ёсць, тым больш...

— Кліч, бацька, дачок, — сказала мужу. — Няхай пазнаёмяцца з жаніхамі.

Старэйшая Дрэва ўпадабала старэйшага юнака. Малодшая Палева — малодшага. Скрэва ж адразу закахалася ў сярэдняга.

Бог Сварог, калі даведаўся пра гэта, застаўся вельмі задаволены, што ўсё адбылося так, як яму хацелася. Паслаў Сварог да Славуні і Багуміра сваіх памагатыч — багоў весылоў і каханьня Ксавуру і Ладу. Не з пустымі рукамі з’явіліся яны. Прынеслі цудадзейны напітак. Называўся напітак гэты сурынай.

Пакаштвала яго Славуня — спадабалася. На смак прыемны. Салодкі, але не надта цёрпкі. Толькі злёгка хмяліць. Так, што асабліва галава не кружыцца. Аднак настрой узнімаецца. Зацікавіліся Багумір і Славуня сакрэтам прыгатавання гэтага напітку.

— Калі ласка, — адказаў Ксавура.

— Слухайце, — патлумачыла Лада. — Атрымаць сурыну нескладана. Спярша вазьміце сцюдзёнай вады. Кіньце ў яе мёду. Пачакайце, пакуль усё брадзіць пачне. І напітак гатовы для ўжытку.

Нарыхтавалі Багумір і Славуня шмат сурыны, бо вырашылі ў адзін дзень вясселле ўсіх сваіх дачок ладзіць. Значыць, нямала гасцей збярэцца. І трэба, каб кожны з іх застаўся задаволены.

Вясселле было такое, што яшчэ доўга па наваколлі пра яго пагалоска ішла. Дайшла яна і да тых плямён, прадстаўнікі якіх узялі ў жонкі Дрэву, Скрэву і Палева. Знайшлося ў гэтых плямёнах нямала юнакоў, якія таксама хацелі парадніцца са скіфамі. Падобнае жаданне выказалі і дзяўчаты, якія ніяк не маглі падшукаць сабе жаніхоў. У выніку змешаных шлюбавых з’явіліся новыя плямёны.

Ад шлюбу Дрэвы пайшлі драўляне. Палева дала пачатак палянам. Ад Скрэвы і яе мужа з’явіліся крывічы.

Сурына аказалася цудадзейным напіткам.

Праўда, дакладнага сведчання, што ў VII стагоддзі да н. э. жыла скіфская царэўна Скрэва, няма. Магчыма, усё гэта толькі прыгожая легенда. Аднак так хочацца згадаць гэтую легенду. Вельмі ж шмат прывабнага ў ёй.

Ды і паразважаць над прачытаным не лішне. Мы, славяне, народ старажытны. Таго, хто вучыць нас сёння збіраецца, яшчэ і на свеце не было, калі ўжо будавалі сваё жыццё.

Язэп ЛІТВІНОВІЧ

Кветка з літпалетка

«Прашумела жыццё прыдарожнай ракітай...»

Ёсць расліны, назвы якіх гучаць неяк па-асаб-ліваму паэтычна і загадкава, хоць самі гэтыя кветкі ці дрэвы могуць быць на першы погляд звычайнымі. Напрыклад, ракіта. Адразу ўяўляюцца таямнічыя казачныя зарасці на беразе летапіснай ракі (словы «рака» і «ракіта» сугучныя), з буйнымі кветкамі, што ап'яняюць неасцярожных вандроўнікаў водаарам і завабляюць у свой гушчар... Насамрэч усё амаль так і ёсць, акрамя пах-кіх кветак. Ракіта — адна з разнавіднасцей вярбы. То-бок кожная ракіта — вярба, але не кожная вярба — ракіта (ёсць яшчэ вярба белая, вавраці-стая, пяцічычынкаявая, трохчычынкаявая, руская). Дарэчы, існуе пэўная блытаніна ў назвах з рускай мовай. Тое, што па-руску «верба», па-нашаму на-зваецца вербалозам, а нашыя вербы па-руску бу-дуць «ивами». І ёсць яшчэ лаза — гэта кусты нека-торых парод вярбы і вінаграду і іх галлё.

Што да незвычайных уласцівасцей звычайнай рас-ліны, то людзі здаўна карысталіся сырымі галінкамі вярбы ці трохкутнікамі з вербнай лазы ў пошуках пад-земных вод, руды, мінералаў. Тыя, хто гэта ўмеў, назы-валіся «лазаходцамі».

Пра паходжанне вярбы існуе старажытнае літоўскае паданне. У ім распавядаецца, што ў старажытныя часы на Літве жыла жанчына Лінда, у якой нарадзіліся дзеці з усіх частак цела. Гэтаму дару пазайздросціла сама Маці-сырая зямля. Аднойчы, калі Лінда ішла па лузе, яе ногі не-чакана сталі ўсё глыбей урастаць у глебу, і паступова дры-гва загнулася яе ўсю. Зямля так моцна абняла жанчыну, што тая не магла зрушыцца і ператварылася ў вярбу. Вярба, як вядома, дае новыя расліны з усіх частак дрэва.

З вярбой звязаны шматлікія павер'і. Так, лічыцца, што калі падчас буры галінку вярбы кінуць супраць вет-ру, непагадзь сунімецца, а калі на пажары шпурнуць галінку ў полымя, то супакоіцца і яно. Галінкі вярбы ў шчылінах столі абараняюць дом ад удараў маланкі. Чэхі ўвогуле сцвярджаюць, што асвячоная вярба дапа-магае адшукваць скарб, абараніць пасевы ад граду, мышэй і іншых грызуноў. Завостраны ў форме цвіка калок вяр-бы, убіты ў сцяну дома, абараняе ад перапуду, а калі яго насіць як абярэг, то засцеражэ чалавека ад прывідаў.

Не дзіўна, што і ў айчыннай паэзіі вербы, ракіты су-стракаюцца нярэдка. Так, у межах адной з паэм Максі-ма Танка яны сімвалізуюць смутак:

Прашумела жыццё прыдарожнай ракітай,
Рана дзень твой зарой адзвінеў...

І — адметнае параўнанне вербаў з хвалямі мелодыі:

Яснай усмешкай дзяцінства
Пад пальцамі дыхаюць струны,
Часам ўздыхаючы накіп
З песні крышталёвага дна,
Лапшаца яркімі хвалямі шумна.
Недзе дарожныя вербы сівыя шумяць...
Гурбцяца звонка загоны...

Яркае параўнанне сустракаецца ў апавесці Аляк-сея Карпюка (1920—1992) «Данута». Галоўны герой трапляе ў багаты выкшталцоны дом і апісвае, што бачыць навокал: «Вось бліскучае і сакавітае лісце фікуса. Нібы ракіта. Толькі ліст большы. Ды ракіта гнуткая, жывая, а гэтая расліна сонная, рыхлая, ад-ным словам — панская». Дарэчы, постаць Аляксея Карпюка адметная тым, што ён быў аўтарам твораў пра жыццё Заходняй Беларусі ў 1-й палове XIX ста-годдзя — тэма, якая дазваляла ва ўмовах савецкай цензуры раскрываць некаторыя старонкі нацыя-нальнай гісторыі, што якраз і выявілася ў згаданай апавесці, а таксама ў раманах-былі «Варшавінскі рай» і некаторых іншых. Вакол асобы А. Карпюка ў Гродне ў 1960—1970-х узнік своеасаблівы клуб вальнадум-най інтэлігенцыі. У розныя часы з гэтым асяродкам кантактавалі Васіль Быкаў, Данута Бічэль і іншыя творцы. А. Карпюк падтрымліваў кантакты з пісьмен-нікамі-дысідэнтамі ў СССР, распаўсюджаў забаро-неную ў БССР літаратуру, ліставаўся з Аляксандрам Салжаніцыным, які перадаў яму для магчымай пуб-лікацыі некалькі сваіх твораў.

Цікава, што ў гісторыі нашай літаратуры ёсць аж два пісьменнікі з «ракітным» псеўданімам: Сяргей Ракіта (сапраўднае імя — Сяргей Законнікаў (1909—1942), паэт-маладняковец. Вядома, што яго арыштоўвалі за тое, што ён заступіўся за Янку Купалу) і Мікола Ракіт-ны (сапр. Мікалай Новікаў (1920—2000), празаік.

Ракіта, дарэчы, адрозніваецца ад іншых відаў вярбы голым, бліскучым голлем, што лёгка ламаецца (таму яе яшчэ называюць ломкай вярбой, на лаціне — *Salix fragilis* L.). Лісце ракіты трохі шырэйшае, зверху бліскучае, а маладыя яе парасткі, лісце і галіны клейкія.

Вербы часта растуць па берагах вадаёмаў, любяць вільготныя месцы, сустракаюцца і ў лясах сярод іншых дрэў. Вярбовыя «завушніцы» могуць быць да 5 санты-метраў даўжынёй, распускаюцца адначасова з лісцем. Тычынкі «завушніцы» — ярка-жоўтыя, а песціка-выя — зялёныя. Галіны вярбы доўгія, да двух метраў, тонкія і гнуткія, могуць быць у залежнасці ад віду зеле-наватыя, жаўтаватыя ці мець чырвонае адценне.

Для медыцыны каштоўная кара вярбы, у тым ліку ракіты. Збіраюць яе ў маі, чэрвені і ліпені, калі яна до-бра адстае ад дрэва. Кара ўтрымлівае гліказід саліцын і дубільныя рэчывы. Саліцын мае гарачкапаніжальныя ўласцівасці, ужываецца ў выглядзе адвару. Карысны гэты сродак яшчэ і ад рэўматызму, пролежняў, язваў, хвароб страўніка, а таксама як кроваспыняльны (для гэтых мэт некалькі разоў на дзень ужываюць парашок з кары).

Калі высветлілі пра лекавае ўздзеянне хініну, гэты срод-дак быў вельмі дарагі. Задумаліся аб тым, каб здабыць яго з больш пашыранай сыравіны. Аб'ектам даследавання стала вярба. Хініну з яе не здабылі, але ацэтылсаліцыла-вая кіслата, што была атрымана, — усім вядомы аспірын.

Таша ШПАКОЎСКАЯ,
фота аўтара

зваротная сувязь

Лірыка ліпеня

Канал «Культура» Беларуска-га радыё запрашае слухачаў літаратурна-мастацкія і пазна-вальныя праекты. Пачуць вершы беларускіх аўтараў у праекце «Ад-ным штрыхом» можна тройчы на дзень. Праграма «Радыёсерыял» гучыць раніцай і вечарам з паня-дзелка да пятніцы.

Праграма «Літаратурная анта-логія» гэтым разам прапануе ра-ман Сомерсэта Моэма «Тэатр». У «Радыёбібліятэцы» двойчы на дзень слухайце твор Пятра Ва-сютчанкі «Дванаццаць подзвігаў Геракла». Суботнім вечарам вы-ходзіць перадача «Літаратурныя гісторыі», дзе гучаць апавяданні айчынных і замежных аўтараў.

У праекце «Прачулым рад-ком» — вершы Еўдакіі Лось.

У перадачы «Радыётэатр плюс» (пачатак эфіру ў 21.30) у выхад-ныя — спектакль па п'есе Кандра-та Крапівы «Брама неўміручасці» (1 і 2 часткі).

Юным прыхільнікам мастац-кага вяшчання канал «Культура» прапануе з панядзелка да пят-ніцы чытанні ў межах праекта «Дасціпныя. Нястомныя. Кем-лівыя». У выхадныя ў перадачы «Дзіцячы радыётэатр» прагучыць першая частка радыёверсіі спек-такля «Тры Іваны — тры браты» паводле п'есы Артура Вольскага. Штовечар у 21.00 «Вячэрняя каз-ка» для маленькіх.

Публіцыстычны суботні пра-ект «Кнігарня» пазнаёміць з літа-ратурнымі падзеямі, навінкамі беларускіх выдавецтваў і зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ». У нядзелю радыёвер-сія тэлеперадачы «Суразмоўцы» пісьменніка, публіцыста Навума Гальпярловіча прапануе сустрачу з паэтэсай Аленай Папко. Новы выпуск праекта «Літаратура на радыё» прагучыць у чацвер. Раз-мова пойдзе пра творчасць Міко-лы Лобана.

У праграме магчымы зме-ны. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяль-ных сетках.

23 ліпеня — 80 га-доў з дня нараджэн-ня Артура Цяжкага (1943—1984), бела-рускага празаіка.

23 ліпеня — 60-га-довы юбілей святкуе Аляксандр (Аляксандр Іванавіч; 1963), беларускі літаратуразнаўца, празаік, педагог.

24 ліпеня — 125 гадоў з дня нараджэння Рыгора Кобеца (1898—1990), белару-скага драматурга, празаіка, заслужанага дзеяча мастац-тваў БССР.

25 ліпеня — 80-гадовы юбілей адзначае Надзея Вы-соцкая (1943), беларускі ма-стацтвазнаўца, педагог.

26 ліпеня — 105 гадоў з дня нараджэння Івана Грамовіча (1918—1986), беларускага празаіка,

заслужанага работ-ніка культуры Рэс-публікі Беларусь.

27 ліпеня — 125 га-доў з дня нараджэн-ня Сцяпана Сямашкі (1898—1965), бела-рускага празаіка.

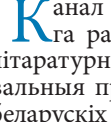
27 ліпеня — 80 гадоў з дня нараджэння Алены Гайдуліс (Луцэнкі-Гайдуліс; 1943—2009), беларускай актрысы, заслужанай артысткі БССР.

27 ліпеня — 80-гадовы юбілей адзначае Дзмітрый Мохаў (1943), беларускі ар-хітэктар, мастак тэатра.

29 ліпеня — 115 гадоў з дня нараджэння Юры Ля-воннага (Юркевіча Леаніда Мікалаевіча; 1908—1937), беларускага паэта.

Каляндар падрыхтаваны
БДАМЛМ

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзей
Уладзімір Гніламедаў
Воўльга Дадзімава
Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:

Юрыдычны адрас:

220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а

E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:

220034, Мінск, вул. Захаравы, 19

E-mail: lim_new@mail.ru

Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:

галоўны рэдактар — 325-85-25
адказны сакратар — 377-99-73

аддзелы крытыкі і бібліяграфіі;
прозы і паэзіі; мастацтва — 317-20-98

бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень

у пятніцу.

Падпісныя індэксы:

63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;

638562 — ведамасны;

63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай

рэгістрацыі сродку масавай

інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,

выдадзенае Міністэрствам

інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:

Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».

Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ

Нумар падпісаны ў друку

20.07.2023 у 11.00

Ум. друк. арк. 3,72

Наклад — 798

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства

«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»

ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004

г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэкс 220013

Заказ — 1600

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным

выглядзе (праграма Microsoft Word),

не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць

з меркаваннямі аўтараў публікацый.

Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія

прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці

з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

9 177 0024 468001

2 3 0 2 9